

АБІТУРІЄНТСЬКІ ПРИСТРАСТІ ПОТРОХУ ВЩУХАЮТЬ?

Абітурієнтів-2001 можна було б умовно розділити на три категорії: ті, що вступили лише за знаннями і без блату (вони, як завжди, в меншості), ті, що вступили завдяки солідному статусові батьків чи за хабар, і ті, що так і залишилися абітурієнтами, бо цього року не пощастило. Але пристрасті біля порогів вузів поволі вщухають — вступний сезон закінчується. Яким він був для вчорашніх школярів і тих, хто вирішує — бути чи не бути їм студентами?

Минулого тижня закінчився абітурієнтський період у Київському національному університеті культури та мистецтв. Тут приймальна комісія працювала навіть уночі. У Київському державному лінгвістичному університеті період вступних випробувань тривав до 28 липня, а 1 серпня кожен довідався про свої результати. Тим часом ВНЗ штурмують не лише кияни: провінціали, разом із підготовкою до іспитів, повинні вирішувати в столиці чимало побутових проблем. Скажімо, на вокзалі бабусі пропонують переночувати у них на квартирі "всього" за 40—50 гривень. Не кожному по кишені така розкіш, як і не в кожного в Києві живуть якісь родичі. Тому моє питання до абітурієнтів КДЛУ, які приїхали з інших регіонів, стосувалося саме того, де вони зупинилися в столиці?

Роман Калеченко: "Зупинився в гуртожитку університету, а приїхав зі Львівської області. Плату 5 гривень за добу".

Надя Мокродій, абітурієнтка КДЛУ: "Приїхала з Херсонщини. Сусіди, які навчаються в КПІ, порадили зупинитися в них у гуртожитку. Там я поселилася з мамою. Платимо 7 гривень за добу".

Ігор Хорин, абітурієнт КДЛУ: "Сам я з Чернігова. Вступати вирішив саме до цього ВНЗ. Закінчив спеціалізовану школу, хотів би продовжити вивчати англійську мову. На кожен іспит приїжджаю з Чернігова автобусом. Задоволення дороге (квиток коштує 10 грн.), але того варте".

Чи справді варте, я з'ясовував у керівників столичних ВНЗ, заодно цікавлячись невідкупністю викладачів під час вступних випробувань та шансами сільських молодих людей стати київськими студентами.

Галік Артемчук, ректор Київського державного лінгвістичного університету, професор: "Сільські діти вже кілька років бояться до нас вступати, хоча й надаємо їм різноманітні пільги: приймаємо за співбесідою. Така тенденція зберігається впродовж кількох останніх років. До нашого університету всього подали заяви 2120 чоловік, з них 261 — мешканці сільської місцевості, кияни подали 836 заяв. Приблизно така ж картина на факультеті заочного навчання. Молодь зараз перелякана тим, що нібито при вступі треба платити гроші. Хоча співвідношення між контрактниками та бюджетниками приблизно однакове. Конкурс у нас великий: 6—7 чоловік на місце, а на факультеті італійської мови — майже 10. Якби наші викладачі брали хабарі, то сиділи б за ґратами. На вступних іспитах таких прикрих випадків за мою 13-річну діяльність не було. Але двох викладачів ми все ж таки звільнили за те, що хотіли покращити своє матеріальне становище за рахунок студентів. Їхні прізвища були оприлюднені на вченті раді, і вони пішли з університету".

Михайло Поплавський, ректор Київського національного університету культури та мистецтв: "Представники сільської місцевості вступають до нас за цільовим направленням, навчається в нашому університеті молодь з різних регіонів — отже ВНЗ у нас "різношерстий". Цільове направлення дає право вступати поза конкурсом. Окрім того, по закінченні випускник може повернутися до себе в область і там працювати. Дітей з Києва навчається понад 35%, решта — приїжджі".

Михайло Бриг, перший віце-президент Національного університету "Києво-Могилянська академія": "Наш ВНЗ істотно відрізняється від інших — з 1992 р. введено вступ-

не тестування. Це складна система підготовки самих тестів, умови їх закритості до моменту, коли можна дати тести абітурієнтам. Зате маємо можливість дотримуватися об'єктивності, уникнути корупції в будь-якій формі. Цього року в нашому університеті середній конкурс 5,5 чоловік на місце. Найбільший — на правничий факультет — 12 чоловік, мінімальний — на природничий — 2,7. Такі конкурси свідчать про те, що можна вступити до нас тільки з сильним рівнем підготовки, без блату та незаконної плати. Через дві години після тестування кожен знав, хто скільки набрав балів. Ці дані висвітлювалися на комп'ютері. Медалісти, переможці олімпіад не можуть до нас потрапити, не пройшовши тестування. Є в нас "студенти-резервники", які протягом семестру за профільними предметами повинні отримати оцінку не нижче "четвірки", бо інакше — відрахують.

Маємо статистику, з яких регіонів до нас вступають і хто вступив. Але співвідношення все одно на користь киян, хоча вчаться представники з багатьох областей, у тому числі і Криму. Найменше в нас представлені Закарпатська та Чернівецька області. Більшість студентів — з великих міст, але потроху ця тенденція змінюється на користь мешканців малих. Приблизно 5—6 років тому коефіцієнт сільських дітей, які вступають, був мізерним — понад 1%. Це через те, що в них рівень підготовки дуже низький. А минулого року навчалось 6%. Отже, прогрес. За рік намагаємось їх підтягнути. Той, хто набрав під час вступного тестування більше балів — зараховується. Таким чином намагаємось покращити навчання. У нас рейтингова система з кожного предмета, це означає, що студент має вчитися щодня. Якщо не працює, ніколи не складе іспит. У нас усі студенти вільно володіють англійською мовою. Значна частина предметів саме нею викладається. При вступі підкуп викладачів абсолютно виключений, тестування в нас анонімне, дуже жорстко перевіряється кодування. Тести

знає тільки одна людина — президент університету: вони друкуються в останній день перед тестуванням. Якщо спроби і могли бути, то невдалі, бо треба відповісти більше як на 200 запитань. В одній аудиторії може сидіти абітурієнт-політолог та абітурієнт-історик... Асистент, який потрапляє в аудиторію, не знає, з ким буде працювати. Коли я ще був у іншому ВНЗ, один студент мені пропонував хабар. Але в нашому університеті такі випадки виключені. Над тестуванням працювало понад 300 людей одночасно, в неділю, цей день не оплачується. Тому за тести з кожного абітурієнта беремо 100 гривень. Кожен студент має щороку за наказом президента університету вносити 1600 гривень (понад 300 доларів) на його розбудову: інтернет, комп'ютеризацію, додаткові навчальні курси, яких нема в програмі. Відсотків 70—80 відпрацьовують, починаючи з другого курсу: на кафедрі, в бібліотеці... Протягом року повинні відпрацювати двісті годин. Число контрактників у нас невелике — 10% від загальної кількості студентів, бо буде нижчим рівень їхньої підготовки".

Р. С. Ректорам хочеться вірити попри те, що в абітурієнтській тусовці вперто кружляють чутки про неофіційну "таксу" за вступ до ВНЗ. Цього року в Києві вона дотягує до 10 тисяч доларів.

Подейкують і про інші неформальні можливості вступу. Скажімо, на шкільні випускні стало модним запрошувати викладачів медичних, педагогічних чи інших університетів. Професори на них гуляють "не просто так", а за гарантії вступу тієї чи іншої дитини до ВНЗ. Є й чимало інших способів.

Тож не дарма вступну сесію до ВНЗ нерідко порівнюють зі справжньою битвою. Переможців у ній, як відомо, не судять...

Володимир МАЛІНІН

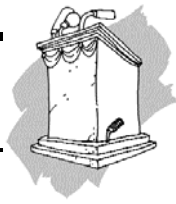
ФОТОНАСТРІЙ

Клич сурми і мідь оркестрів... Мить торжества душі і духу... Де вона? Чи ж зблиснула золотом і навіки розтанула у сивих димах ратної слави під Конотопом чи Полтавою, чи під Пилипцями, чи, може, під Берліном?

Але сміється юний музикант, бо на вулицях Києва тепле літо третього тисячоліття, і десята річниця Незалежності України, а він юний і напівголий, як наша молода держава, але, як народ наш, сповнений надії, що настала найвища пора очистити до блиску потьмянілу мідь духових оркестрів, бо ж не за горами мить торжества душі і духу.

Фотоетюд
Олександра КУТЛАХМЕТОВА

ЦІНА СЛОВА

“Уточнюйте значення слів — і врятуєте світ від безлічі непорозумінь”, — застерігав французький філософ Рене Декарт. Точність словесного опису явищ і понять обумовлює наше сприйняття світу. Це спадає на думку, коли намагаєшся розібратися в сучасній плутанині різної інформації, словесних новотворів, якими насичена українська політика. Інколи вирішення найважливіших питань заходить у глухий кут лише через те, що опоненти порізненому трактують ті самі поняття й слова. А все через втрату пріоритету української мови в політиці, яка відбулася небагом після проголошення Незалежності України. За мовною небалістю і словесним безладом прийшли численні непорозуміння на кшталт тих, які описані в біблійній історії про будівництво Вавилонської вежі. Час диктує гостру потребу порядку. На жаль, досі ще не існує сформованої політичної думки про відновлення конституційного порядку функціонування державної та інших мов, дотримання офіційних норм і точності вживання слів. Саме це повинно стати ключем до вирішення справ української політики і цим вона прямо підтверджує своє українськість, відрізняючись од політики чужородної і деконструктивної.

Для декого вже тепер стало відкриттям, що вся українська політична діяльність як класична форма публічної діяльності має здійснюватися винятково державною мовою. А тим часом у середовищі української політики починають вкорінюватися слова-поняття доволіного трактування. Політика втрачає довіру суспільства не стільки через непопулярність політиків, скільки через втрату точності та зрозумілості самого політичного процесу громадянами.

Наближаються вибори, і тому кожному з нас варто вслухатись і вдуматися в слова політиків. Критично слід сприймати і зарубіжні оцінки українських політичних процесів.

На думку Джорджа Сороса, для розвитку сучасної цивілізації однаково шкідливими є крайні праві і крайні ліві політичні течії. В Україні сформована громадська думка вва-

неспроста, адже центр у політиці фактично нічого не означає і позбавлений сенсу — це трактується як відсутність змагання, тобто відсутність самої сутності політики. По-перше, це дало змогу поважним політологам ухилитися од відповіді на питання, хто в Україні насправді є правим, а хто лівим і чого вони прагнуть. По-друге, зберегти той стан України, який подобається одним, але не подобається решті. Імітуючи при цьому активну політичну силу, яка заслуговує підтримки народом. Неважко передбачити канву виборчих піар-технологій на майбутніх виборах. Нам будуть говорити, що за логікою світових процесів саме по-

уособлення гальма. Засоби інформації так “розкрутять” ідею центризму і стабільності, що так звані “праві” можуть залишитися поза парламентом. Так звані “ліві” якось дадуть собі раду, використавши інерцію свого електорату.

Щоб цього не сталося, треба нарешті встановити хто є хто в українській політиці і відверто поговорити про так звану “класифікацію політичних сил” в Україні, інакше жертвами неточності значення слів стануть політики, цілі партії і громадяни, які зроблять помилковий вибір. Свідченням того, що давня облуда міцно пустила корені в суспільстві, ослабленому ко-

ме самостійність, вся дорога розвою.

Ту політику, яку зараз називають правою, справедливо можна назвати оборонною тактикою, а не самостійною політикою.

Лише недавно в українській політиці почала формуватися течія, яка прагне збереження національної ідеї й національних цінностей. Тобто йдеться про формування зачатків ідеології українського консерватизму. Ті політики, які бачать Україну національною державою, розуміють її не як праві, а як консерватори, тобто як форму самоуправління громадянського суспільства для самоідентифікації і захисту інтересів громадян у стосунках зі світом. Чому ж громадську думку збурюють проти так званих правих? Напевно, комусь вигідно видавати консерваторів за правих і тут же як правих ототожнювати з націоналістами, нав'язуючи штучний імідж небезпечності для прогресу і стабільності. Насправді їхньою метою є побороти політичний консервативний рух українського відродження і знищити, бо в опозиції такий рух гине. Це при тому, що аналогічні громадські організації і “Просвіта” працюють у дуже складних умовах і не матимуть перспективи без відповідного політичного підґрунтя. Процеси культурно-національного відродження є природними процесами деколонізації України і налаштованість проти так званих правих означає не що інше, як намагання загальмувати процеси перетворення України з постколоніальної у самостійну державу.

Тому й не варто легко підхоплювати нав'язувані нам через засоби інформації політичні класифікації та оцінки, намагаючись самотужки назвати речі своїми іменами, щоб уникнути непорозумінь, як радив ще Рене Декарт. У Франції з цим усе гаразд, а в Україні цією бідною уражена вся політика, тому маємо те, що маємо, за словами нашого, вже, щоправда, не філософа, а політика.

● Володимир ФЕРЕНЦ

Верховна Рада. Кожен депутат хоче слова

жає крайніми лівими комуністів-ортодоксів, а правими — націоналістів. Світове прагнення щодо поміркованої політики у нас сприймають як моду на так званий “центризм”. Слово “центризм” в Україні виникло

міркована політика, в нашому розумінні — “центризм”, має перспективу в Україні. Праві подаватимуться як крайньо праві й гальмо послідовного процесу розвитку демократії, а частина комуністів — як симетричне

лонізацією, є сучасна історія — доля молодіжної організації “Самостійна Україна”. До речі, мало кого дивує те, що “самостійність” і “незалежність” України не є ідентичними поняттями. Сенси має са-

Віктор Пинзенік, лідер партії “Реформи і порядок” — постать відома в українському політикумі. Але наша з ним розмова стосувалася не лише справ політичних.

“На реформи не було політичного запиту...”

— **Свого часу Ви теж працювали в уряді, але пропонувані Вами реформи потрапили під шквал критики. В чому були прорахунки Вашої команди?**

— Я не бачу причин говорити про серйозні прорахунки, але на реформи не було політичного запиту. Реформи неможливі без підтримки, можна будь-що підготувати, але втілити в життя якесь рішення (в нас не

ВІКТОР ПИНЗЕНИК: «НІКОЛИ НЕ ГРАЮ В АЗАРТНІ ДЕРЖАВНІ ІГРИ...»

диктатура, рішення приймаються конкретними структурами!) неможливо без того запиту, який існує, наприклад, в інших європейських країнах. З одного боку, реформи завжди неминуче будуть критикуватися, тому що вони закривають канали “тіньових” доходів. З іншого боку, вони вигідні всім, але зачіпають інтереси “сильних світу цього”, які вмикають усі важелі для того, щоб забезпечити злиття “тіньових” доходів з економікою.

— **До вашої партії прийшло багато людей, які до того “засвітилися” під іншими партійними знаменами. Ви здатні сформулювати з ними сильну команду, привести її до перемоги під прапором із бджолою? Чи не стануть вони своєрідними політичними трутнями?**

— Я переконаний, що блок “Наша Україна” перетвориться на політичну партію. Це неминуче, абсолютно нормальні процеси. Реформаторське крило було в багатьох партіях і те, що вони сконсолідувалися в одній партії — об’єктивний процес того поповнення, що відбувалося. Зараз іде консолідація навколо більш якісного нового утворення. Це абсолютно нормально, бо потужні блоки мають переростати у партію, щоб у парламенті залишалися три-чотири, а поступово — дві провідні політичні партії.

— **За яким принципом формулюються перша “п’ятірка”? Адже у Вас і Тарасюк, і Косів, і Яворівський...**

— Це вже проблема не партії, а блоку. Формування п’ятірки відбувається за принципом доцільності — за яким вона формується без будь-якої домовленості і працює

на результат блоку.

“Я живу нормально...”

— **Про політику Віктора Пинзеніка можна сказати, що він — заможна людина?**

— Це важко оцінювати, тому що кожен вимірює різними стандартами. Я вважаю, що живу нормально...

— **У Вас велика сім’я?**

— Я з великим задоволенням приходжу в свою сім’ю, маю прекрасних дітей — найдорожчий скарб у моєму житті. Син Володимир закінчив перший клас, дружина — економіст, є дві доньки від першого шлюбу, які проживають у Львові. Одна вчиться у Львівському політехнічному університеті, інша — в школі. І я не бачу причин: для чого їм кудись їхати звідси? Хочеться, аби вони росли тут, на батьківщині...

— **Коли Ви останнього разу дарували дружині квіти?**

— Восени березня.

— **А який найперший подарунок від Вас вона отримала?**

— Я традиційно дарую дружині троянди. І ця традиція впродовж років майже не змінювалася. Саме ці квіти найскрапіше характеризують ніжність та палкі почуття.

— **Як часто Вам доводиться жінкам дарувати квіти?**

— Мабуть, щомісяця.

— **І як на це реагує Ваша дружина?**

— Дуже спокійно.

— **Чи часто у Вас з дружиною виникають конфлікти, непорозуміння?**

— Можливо, якісь дрібні, але ніколи навіть натяків не було на з’ясування стосунків. Це цікавий феномен, але такі дру-

жини є. Наприклад, буває, спитаю в неї: куди ти поділа мій папір, і на цьому все закінчується. Вже досить тривалий час у мене з дружиною не було жодних непорозумінь.

— **Хто Ви за характером?**

— Політичне життя спонукало бути більш урівноваженим, хоча раніше я був різким. Діяльність змусила гасити цикли емоцій.

— **Як Ви прокоментуєте той факт, що діти багатьох українських діячів здобувають освіту і роблять кар’єру за кордоном?**

— Я не розумію їх, бо Україна має досить-таки розвинену систему освіти. І ключове питання не в тому, аби чогось навчити маси. Треба навчитися думати. Це важливо зробити в Україні. Ми маємо бути прив’язаними до своєї землі, від якої походимо...

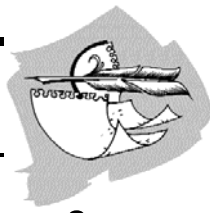
— **Розкажіть про свої захоплення...**

— Отримую велику насолоду від того, що збираю гриби. Люблю їх споживати в будь-якому вигляді. У компанії не проти зіграти в преферанс. Захоплююся музикою, трохи граю на деяких музичних інструментах. Музичної освіти в мене нема. Я вважаю, що будь-яка людина може досягнути будь-чого, якщо захоче. А грати вчився сам.

— **Ви азартна людина?**

— Що означає азартна? Я знаю межу і ніколи не грав в азартні державні ігри. Ніколи. Я можу грати там, де результат залежить від теми. Це той азарт, що пов’язаний зі здоровим раціоналізмом.

● Розмову вів
Володимир МАЛІНІН

ЧАС МИШКИ СІРОМАНКИ

За мотивами української народної казки

Казку про "Ріпку" ми всі знаємо. Суть її зводиться до того, що й казочки про Курочку Рябу, яка знесла золоте яєчко. Там "Дід бив — не розбив, баба била — не розбила". А мишка бігла у своїх справах, зовсім випадково хвостиком зачепила і розбила. (Зважмо, що цю казочку в Україні читають уже багатьом поколінням найменших українців, щоб з ранніх літ у їхній у свідомості формувалися образи елітних українців — Діда та Баби, національної титульної сили — як не спроможних на великі доленосні звершення, і образ сірої веселистої мишки, напористої, спритної, яка вчасно і безпрограшно володіє ситуацією і вміє привласнити плоди дідо-бабиної праці, а їм не залишено ніякого вибору, окрім отого споконвічного: "Дід плаче, Баба плаче..." та: "Маєте те, що маєте").

З "Ріпкою" ситуація надто схожа. Пригадуєте її неповторний патріархальний чар: "Був дід Андрушка, а в нього — баба Марушка, а в дочки собачка Хвінка, а в собачки — товаришка киця Варварка, а в киці — вихованка мишка Сіроманка.

Раз весною взяв дід мотику, скопав у городі ярдкую велику, підпушив, зробив пальцем дірку та посадив ріпку..." Далі було те, що й повинно бути: час ріпку рвати. Великий гурт тягнув ту ріпку, яку виростили дід та баба. Отож, ні велет-дід, ні його моторна баба Марушка, ні їхня донька Мінка, ні навіть собачка Хвінка та киця Варварка не спроможні були зробити того, що зробила ця міфічна геракло-подібна мишка.

Чому ж такі цей образ такий популярний у нашого народу? Адже народні казки — це те символічне дзеркало, подивившись у яке, побачиш цілком конкретні речі — дух і душу народу. Отож, та мишка Сіроманка завжди була вирішальною силою в нашій пра-і сучасній історії. Не вірите? Тоді пройдемося прадавними, давними, ближчими і зовсім близькими історичними дорогами.

Візьмімо хоча б княжу добу. Дід із Бабою невтомно чубилися на велетенському українському городі, перемотлюшили городину, потовкли одне одному боки, повиколоювали вилами очі, а коли побачили, що вже ніяк не дадуть собі ради, то й сказали... Нині надто часто їх цитують, вважаючи, що нібито ці слова, мовлені ними так необачно, стали своєрідним заповітом предків, таким собі кліше в головах усіх наступних дідів та бабів української трагікомічної історії. А сказали вони таке: "Земля в нас велика і багата, а порядку в ній немає, приходьте і володійте нами". Кому були мовлені ті слова, знає навіть кожен учень молодших класів. Отож і стали варяги порядкувати на дідовому й бабиному городі...

Підемо далі, вірніше, ближче. Козацька доба. Запорізька Січ наводила жах на саму Османську імперію, яка тримала значну частину світу в покорі, неволі та страхів багато століть.

Отож, те "золоте яєчко" (Січ) били-не розбили турки разом з татарами, били-не розбили шведи, били-не розбили поля-

ки, а от сіренька мишка-побігушка, мишка Сіроманка, яка здатна ухоркати й коня, хвостиком зачепила і розбила. Хто вона, здогадатися не важко! Це до неї козаки, стоячи на колінах, молитовно волали: "Не встанемо, мамо!"...

Чи взяти часи вже ближчі до нас, коли 1918-го року розпалася царська імперія й Україна здобула незалежність. Сам великий Історик Михайло Грушевський її очолив, який знав не лише історію України, а й всього людства, здається, по днях, у хронологічній послідовності. Знав усі "закономірності" поневолення одного народу іншим, знав, що собою являє імперський великодержавний феномен, знав про "надідею" Іванушки-"мудреця", яка приблизно формулювалася ось так: "Ослободять всех и вся от ихней жизни! Мочить! Давить и железной рукой загонять к счастью!" Расширять единое пространство до размеров единого земного государства с единым батюшкой-царем".

Це все великий історик знав, однак повірив, що "братерські обійми" соціалістів та комуністів чимось кардинальним відрізняються від царських. І наші тодішні діди й баби наступили на відомі граблі, що опинилися в них під ногами, та ще зубцями догори...

І знову пробігла Україною та міфічна мишка-побігушка і розбила золоте яєчко її волі, її долі...

А потім... Все посіла вона, зухвала істота, капосна, сіра помислами і кривава діяннями, агресивна, всеядна. Перегризла, перетлумила, перепакостила, перезанапастила, перетворила у свої відходи все збіжжя в засіках. Особливо позбиткувалася над елітними сортами. На них вона одразу напустилася і перегризла на січку навіть ті засіки, де вони зберігалися. Залишилося лише поле, прибите морозами та посухою, впереміш з кукілем.

Тож Дід та Баба й стали висівати неелітні миршаві сорти і стали збирати й неелітні миршаві врожаї, до яких не добралася гурманка мишка Сіроманка.

І от, здавалося б, у 90-х роках уже минулого століття й тисячоліття казка, де фігурує та сіренька зухвала істота, повніс-

тю вичерпала себе. Дід та Баба разом із великим гуртом знову, вже вкотре такі виростили свою омріяну солодку Ріпку. Усі троє — Дід, Баба і Донька просто оп'яніли від щастя. Повдягали вишивані сорочки (Дід — шаровари та ще й булаву вчепив, гетьманом став себе величати, граблі якнайдалі од себе відкинув), націпляли разки доброго намиста, взяли бандури та кобзи і стали виводити прекрасними голосами (єдине, що не переточила пакосна сіра істота), а собачка Хвінка й киця Сіроманка витанцювали на тому городі. Дід та Баба разом із Мінкою зрідка покрикували до них то "Слава!", то "Ганьба!" аж поки не охрипли. А тоді почали сваритися, у кого голос краший та сорочка гарніша. Дід галасував, що в нього, а Баба — у неї, бо в неї пазуха розкішніша. Мінка і собі пишалася кораллями, так що стали чубитися, не помітивши, що ота, остання у мишиному роду, їм не ловила, а займалася своїм природним відтворенням. Під гарний спів та ті неперевершені два вигуки, що стали знаком часу, під бабо-дідову лайку й чублення, сіра істота плодилася несамовито. Аж посіріло на городі. Сіра маса рушила із сотиссячних нірок поміж кропу та моркви, притягла до Діда й Баби граблі (начебто тризуб) — і вмент перетворили славу того розкішного городу на ганьбу. Покотила мишва ріпку і накинута на неї сіро й несамовито.

ми — на конюшні, комори з насінням — на купи лушпиння, розкішні сади, що вгинаються від плодів, — на пеньки та стирчаки. Народ — у натовп з голодними очима. Культуру й духовність вважала своїми найлютішими ворогами, однак до найбільших нематеріальних цінностей зараховувала часті застілля в ресторанах та на природі. Під звуки чаркування любила співати "не расстанусь с комсомолом", а ще — "Рябинушку". З усної народної творчості визнала лише анекдоти і травила їх, запиваючи міцними напоями. Любила Кобзона і не любила "Кобзаря", мову дідо-бабину ненавиділа лише за те, що вона не нагадує її, мишину, однак любила все, що створювали їхні руки. Тому охоча була до великих городів, великих комор та льохів, де б можна було "созидать" і "выполнять большую историческую миссию". Словом, коли Дід та Баба разом із Мінкою захмеліли від радісного вітру волі, вона й взялася за ту свою "миссию", ніким не положена й не контрольована. Масштаб її "созидання" перевершив усі сподівання — перетлумила все вже на суверенному городі, в коморах, засіках, льохах, навіть колоски переточила й добралася до головатих соняшників та достиглих кукурудзяних рядів...

Дід з Бабою ще довго не помічали б того капосного злодія-шкідника, коли б господар не перечепився через купу лушпиння. Саме примірявся до нової бурави і нові клейноди із бабиних рук хотів висмикнути. А Баба макогоном на нього за це замакнулася. Гепнувся прямісінько в лушпиння. Тоді й витверзів враз і побачили, що стоять посеред тирловища. У дідових руках лише чубок від ріпки та булава, у бабиних — макогін, яким вона вгріла діда. А в доньки Мінки єдиний разочок доброго намиста. Аж тепер помітили, що вже не на городі — там їм місця немає, а на межі, під великим чорнобильським кущем лопуха. Обараніло ловлять відкритим ротом повітря і ніяк не можуть його вловити. І знову накинута на граблі, які уже приволочила їм капосна істота і покпала як і належить — незмінно зубцями догори. І знову патріархальні нетлінні наші граблі вгріли обох, аж зблиснуло їм ув очах, і знову: "Дід плаче, Баба плаче...", тужить Мінка, підвиває собачка Хвінка та обурено шипить киця Варварка. Схаменулися. Перевели подих. Зголоднілими очима дивляться, як мишка Сіроманка останні гарбузи на городі дотлумлює. Коли ж їх голод остаточно зломив, почали скубати реп'яшки з лопуха й кидати до рота. На зміну несамовитій радості прийшла розпука, шалена втома, спустошення та зневіра. Гризун плодився на очах, безсоромно парувався, спинався на лапи, і його полчища теж кидалися виконувати "историческую миссию".

Не менш, ніж Дід та Баба, сіро-капосну істоту зненавиділа

киця Варварка. Вона вмент пригадала своє покликання і свою одвічну неприязнь до цієї гризунки, тлінний дух якої чути за кілька кілометрів. Вона стала наточувати свої кігті й готуватися до стрибка. Обурено гарчить під споржнілим льохом і собачка Хвінка. Заціпило доньці Мінці. Дід та Баба лише розводять руками і мають те, що мають...

Чи зможуть вони приєднатися до Кицьки і взяти участь у цьому другому історичному етапі боротьби із мишкою Сіроманкою? Можуть, але не бажано — все одно зчинять галас, поб'ються і на граблі наступлять... Бо проти цього всеядного гризуна потрібен не ентузіазм романтиків, а міцні зуби та лапи професіонала.

Це — "Ріпка-2", казочка, що складена давно, але продовження її ми почали читати 24-го серпня 1991-го. Однак — дозволимо собі пофантазувати, — та й жанр казки дозволяє це зробити — уявімо, що кицька, коли вже й не впливає мишку Сіроманку, то, принаймні, зажене у нору. Чи ж не станеться на нашому городі знову те, що вже було, чи не вчинить і кицька так, як вчинила сіра істота? А Дідові й Бабі знову скаже: "Маєте те, що маєте, то й радійте, що ще живі". Чи не стане професійна кицька витворяти на городі те, що й сіра капосна мишка? Не виключено! Адже вона амбітна і завжди почуває себе господарем господаря.

Тоді обізнеться третя сила в тому ряду — собачка Хвінка, яка вчинить із кицькою те, що збирається вчинити із мишкою Сіроманкою Варварка. От вона вірніша господарю, тобто Діду й Бабі. Вона їм завжди вірно служить за сякий-такий харч. Тоді з-під куца чорнобильського лопуха можуть вийти дід Андрушка, баба Марушка та донька Мінка. Вона вчепить Хвінці ошийника — про всяк випадок... Донька має дати всьому лад — позамітати все, прибрати смітники та купи лушпиння, поорати, заволокти на городі, вчасно посіяти і посадити, зібрати і вчасно в комори та льохи завезти, пильнуючи, щоб не вскочила туди ота сіренька всеядна істота.

Мінка, як ми всі здогадалися, — наш завтрашній чи позавтрашний день. Лише вона може втримати город, лише їй Господь дасть Благодать і силу, щоб на ньому і все врунилося, і все було, і все було вчасно зібрано і звезено в комори та щоб був на столі не лише хліб і до хліба, а коровай та свята паска. Більше нікому. Всі інші, попри свою спритність та ненаситність хижаків і всеядність сірих гризунів, не мають ні сили землі, ні Благодаті Неба. Вони можуть лише паразитувати на щедротах цього краю та м'якою характері добрякуватих, довірливих, наївних, романтичних, непрактичних, сварливих, булаволубних і гетьманоспокушених, граблямиполобібезлічразівбитих, однак нерозкаяних Діда та Баби.

Нині ж час дрібного всезнищуючого гризуна, який розплодився і панує. Хто дочекається часу перемоги доньки-Мінки — мо-ло-дець! А оцій "казочці" — кінець. А поки що Дід плаче, Баба плаче, як і належить казковим нерозважливим героям-романтикам, що луплять макогонами та булавами один одного замість того, щоб ударити ними сіру істоту з поганим специфічним запахом. Запропонувала б і вам бубликів в'язочку, та ба, поки що у нас є пише те, що посередині того бублика...

ІНДІЙСЬКИЙ МІФ І УКРАЇНА

ТАРА-ЗІРКА Й ЧАНДРА-МІСЯЦЬ

Чандру-Місяця творець світу Брахма настановив володарем над планетами й зірками, тваринами й рослинами. Чандра посвятився на престол і став царем. Та потім запишався своєю вродою, славою і владою. Дійшло до того, що навіть у наставника богів Брихаспаті він викрав його дружину, прекрасну Тару. Як не просили Чандру боги й сам Брахма повернути жінку чоловікові — той не відпустив її. Шукра, наставник асурів і вічний суперник Брихаспаті, став на бік Чандри. Боги на чолі з Індірою заступилися за Брихаспаті.

І почалася між богами й асурами війна за красуню Тару. Божественну рать очолив Рудра, асурську — Шукра. Битва між могутніми супротивниками була така люта, що Земля стрясалася до самісіньких глибин. І Земля, не на жарт налякана, почала благодати Брахму припинити страхітливу січу. Тоді Брахма звелів Рудрі й Шукрі замиритися, а Індра звільнив Тару й повернув чоловікові.

Жінка повернулася додому вже вагітною, тож невдовзі народила сина. Кожен, Чандра й Брихаспаті, вражені його вродою, хотіли мати його своїм сином. Щоб загодити їхню суперечку, боги звернулися до молоді матері:

— Таро, скажи нам, хто насправді батько цього чудового сина?

Але жінка мовчала, ніяково потупивши погляд. Ніхто не міг добитися від неї бодай слова. Тоді до неї підійшов сам Брахма:

— Скажи ж, донно моя, чий це син — Чандри чи Брихаспаті?

— Чандри! — ледь чутно прошепотіла Тара.

Чандра невимовно зрадив, почувши це. Він назав сина Будга, тобто Мудрий, Брахма ж зробив його владикою однойменної планети. Тара лишилася з чоловіком, а Чандра взяв у дружини 27 прекрасних доньок бога-отця Дакші — 27 сузір'їв місячного неба. Найчарівнішою з них була Рохіні, і вона стала улюбленицею Чандри. Він знав тільки її, а інших дружин наче й не помічав. Ображені його неурою, ті прийшли до батька:

— Таточку, зроби так, щоб він усіх нас однаково любив.

Дакша закликав до себе зятя й дорікнув йому:

— Не годиться виділяти котрусь із дружин, треба з усіма ладнати й усіх шанувати. Тоді не буде ніяких нарікань.

— Гаразд, я всіх шануватиму, — пообіцяв Чандра.

Але чинив і далі, як раніше. І невдоволені доньки знову прийшли до всеяльного батька:

— Таточку, він не відходить від Рохіні, знає тільки її! Як же нам терпіти таку зневагу! Ми лишилося тут, не повернемося до нього.

Дакша ще раз закликав зятя, і той знову пообіцяв любити всіх дружин. Ті повірили йому й повернулися додому. Але нічого не змінилося. Утретє мусили йти доньки зі своїми жалаями до батька:

— Він і далі нехтує нами! Зарадь же чимось, таточку любий!

І розгніваний Дакша наслав на Чандру недугу — той почав марніти. Слабшало його світло, темнішали ночі, в'янули трави й спалили з тіла живі істоти. Небожителі кинулися до Чандри:

— Що з тобою діється, Чандро? Раніше ти висявав своєю красою — де ж тепер вона поділася? Чому ти все хирієш?

Чандра розповів їм про покару тестя, і боги подалися до Дакші:

— Змилуйся над Чандрою, зніми з нього свій прокляток! Від нього майже нічого не лишилося! Все живе марніє разом із ним, і ми теж. А якщо ми переведемося на нього, то що ж тоді буде зі світом?

Заслакавшись, Дакша мовив:

— Я зніму з нього прокляток, але не весь — віднині він то повнітиме, то худнучиме. Тож нехай Чандра піде на берег Сарасваті й там, де во-

на впадає в море, зануриться в її води і змиє свій гріх.

Чандра так і зробив: пішов до моря, омився в священних водах Сарасваті і очистився від гріха. І відразу почав повніти, набиратися сили, його чарівне світло знову осяяло всесвіт. Невимовно тішилися боги й люди, тварини й рослини, повернуті до життя. А Дакша наостанок нагадав зятєві:

— Будь лагідний і уважний до своїх дружин, любий!

Відтоді Місяць-Чандра убуває впродовж темної своєї половини і прибуває впродовж світлої.

ІДЕ ХЛОПЕЦЬ ДО ДІВКИ, ЯК МІСЯЦЬ ДО ЗІРКИ

Сюжет про війну богів та асурів через викрадення красуні Тари, частий в індійських джерелах, належить до ще ведійських (трипільських) часів. Його бачимо в "Рамаяні", де злий Рavana викрадає Сіту, дружину царевича Рами, в грецькому епосі, де Троянська війна спалахує через викрадення прекрасної Єлени, в українських казках і веснянках.

Міф має виразну астральну символіку, що видно з імен головних персонажів: Тара — "Зірка" й Чандра — "Місяць". Будга — син Чан-

Крішна

дри й Тари, уособлює планету Меркурій, Брихаспаті — Юпітер, Шукра — Венера, Дакша — батько 27 сузір'їв, дружин Чандри, одна з яких — Рохіні. Поза сумнівом, міф містить винятково цінну інформацію, здатну багато що прояснити. Але ми звернемо увагу на деякі українські паралелі до персоналії міфу. Бо на Київщині є місто Тараща й річка та село Шандра, а в Індії Тарагарх — "Зірка-фортеця", річка Чандра й місто Чандрапур. Ведійський Рудра — слов'янський Род, а на Черкащині існував літописний Родень. В іншому міфі Рудра-Шіва вогненною стрілою руйнує обнесене трьома валами місто асурів Тріпуру, а назва Тріпура — "Тримісто" тожозна назві Трипілля. У міфі з "Рігведи" асурське плем'я панів ховає корів (уособлення достатку), за якими полуге Індра, в далеких краях за річкою Раса. Що перекується з Россою, в гирлі якої стояв Родень, і з Панікарчею біля Ржищевця (прізвище Панікар і зараз поширене в Україні та Індії). Брихаспаті мав ім'я Дгір — "Мудрий", а київський князь звався Дір. Ім'я Будга, сина Чандри й Тари та планети Меркурій, теж означає "Мудрий".

Із Тарою-Зіркою й Чандрою-Місяцем пов'язана українська весільна обрядовість. Молода у наших весільних піснях — зоря, зірка, княгиня, красна, а молодий — місяць, князь. В од-

ній архаїчній пісні молоді — місяць і зоря, що змовилися зійти на небо й освітити землю, звеселити звірів у полі й спізналих гостей у дорозі. До Місяця причетне число "7", а весільний коровай роблять 7 молодих, у яких живі чоловіки. Вимішуючи тісто, жінки співають, що вода для святого короваю з 7 криниць, мука в 7 міхах із пшениці, зрослої на 7 полях, до короваю вбито 7 яєць від 7 білих курей, масло для короваю — з 7 кадовків, збите з молока від 7 телиць. У ведійських індійців священну сому, що її полюбляв Індра, готували 7 жінок з роду молоді; їм давали епітет корів, а сому звали їхнім биком (Сома — інше ім'я Місяця-Чандри, а слово коровай споріднене зі слов. karv/korv — "корова", "бик"). Корвайнний обряд супроводжують пісні, звернуті до матері молоді, і саме вона ліктем витискує в короваї місце, куди кладуть фігурки місяця і зірок (Вовк, 146, 196, 199, 319).

Чандра зображається мідянисторукавим, у нього червоний стяг, його колісницю тягне антилопа. Місяць поїть богів амрітою впродовж світлої половини місяця, а предків — впродовж темної.

Індійський місячний зодіак має 27 (іноді — 28) сузір'їв, які ще у ведах виступають дружинами Чандри. Кожну справу слід починати при сприятливому розташуванні Місяця у сузір'ях. Гороскоп людини тлумачився саме з характеристики сузір'я, в якому перебував Місяць. А Рохіні — винятково сприятливе сузір'я. Крішна народився, коли Місяць перебував саме в ньому. Ретельно вивчивши давньоіндійські пам'ятки, вчені висунули, що ця подія сталася 19/20 липня 3228 року до н.е. Тобто Крішна народився понад 52 століття тому. А він добре відомий Україні. "Влесова книга" знає божества Вишень і Кришень (такі ж прізвища мають сучасні українці), а Крішна — земне втілення Вішну (Вишнопіль на Черкащині й Вішнупур в Індії). У Черкаському й Переяславському полках козаки мали прізвище Крищенко, а в інших полках — імена Кришко, Крешко, Криско. Популярне ім'я Крішни — Гопа, Гопаа відбите в козацьких прізвищах Гупаа, Гупаао, Гупааов, Гупааленко (і в сучасному — Гупалюк). А ще в назвах Гупала, Гупалавіщина та гопак — улюбленого танка запорозьких козаків.

Батьком Крішни був Васудева, що мав двох дружин. Від однієї народився Крішна, а від другої — Баладева, старший брат Крішни. За іншим міфом, Крішна народився від чорної, а Баладева — від білої волосини Вішну, тому братів ще зовуть Чорнобог (санскр. krishna — "темносиний", "чорний", але й "красний", "гарний") і Білобог. Крішна-Чорнобог — воїнське й пастушницьке божество, а Баладева-Білобог — землеробське, зображається з паугом і має імена, що відбивають це.

Знаменно, що матір Баладеви звали Рохіні, як і сузір'я. В переліку сузір'їв воно четверте, а розташування зірок нагадує віз, тому сузір'я має і назву Шаката — "Віз", "Колісниця". А саме під назвою Віз знають його українці. Воно з так званих "людських" (мануш'я) сузір'їв (санскр.

manusha — "людина", пор. слов'янське муж, польське менж; цигани називають себе мануш).

За ведами, сузір'я Рохіні, "Руда корова" — донька мудреця Каш'япи (пор. молдавські й румунські прізвища Касапа, Касапа, Касап тощо) й священної Сурабгі — корови достатку, праматері корів і доньки Дакші.

Чандра-Місяць

Дружиною Каш'япи була й Дану — "Ріка", "Потік", річкова богиня, тожона українській Дані (імена обох — у назвах Донець, Дунай, Дністер, Дніпро). Дану — родоначальниця данавів, інакше — асурів, старших братів богів-девів, і мати найголовнішого з асурів, Врітри — в українському фольклорі злий цар Ворот або Воротар. А данави — інша назва ядавів, племені Крішни й Баладеви, тожозного літописним ятвягам, які й собі мають назву дайнови.

Асури — старші брати богів, а Баладева — старший брат Крішни. Це підкреслює епос: Крішна тяжіє до девів, виступає на боці пандавів, а Баладева — до асурів і виступає, як і данави-ядави, на боці кауравів-коровичів, пов'язаних із земним світом. Обом божествам властива синьо-жовта символіка: Крішна синюватопірий і має жовте вбрання, Балавіра — золотавошкірий і має синє вбрання. В єдності протилежностей вони мовби уособлюють цілісність усе-світу.

Імена Баладеви, як і Крішни, теж засвідчені на українському терені. Санскр. Баладева (хінді — Бальдев) — "Могутній бог" відбите в прізвищах Федір Боудей і Тиміш Бідей з Чигиринського й Переяславського полків (РВЗ, 35, 343; в останньому служив і сотник Богдан Крищенко). Ім'я Балодей зафіксоване в чотирьох списках III ст. (за дванадцять століть до Запорозької Січі) у написах із Сіндики-Кімерії (КБН, №№1276, 1279, 1281), країни індів-сіндів-сув'єрів-кімерів, родичів українських сіверів, яка входила до тисячолітнього Боспорського царства зі столицею в Пантикапеї (суч. Керч). Один зі списків (№1279) з іменем Балодей містить і ім'я Госак, яке пояснило винятково важливе слово козак ("Слово Просвіти", №12, 2001 р.).

Інше ім'я Баладеви — Балавіра (хінді — Бальвір, пендж. Бальбір),

Переволачинська) Шендерка Матвій (169; Білоцерківський полк і сотня).

У сучасних українців побутують і прізвища Шандра, Шандрук, Шандрюк, Шандровський, Шиндер.

УКРАЇНСЬКІ НАЗВИ НА ШАНДР ("Словник гідронімів України", С. 617–618, 620)

Шандра (інші назви — Руда, Шевелиха) — річка, л. Росави л. Росі п. Дніпра (Миронівський р-н на Київщині); там же — село Шандра

Шандриголова — річка, л. Нетриусу л. Сіверського Дінця п. Дону; Шандриголове — село (Донецька обл., Краснолиманський р-н)

Шандрова — річка, л. Збруча л. Дністра (Хмельницька обл.)

Шандровець — потоки, 1) л. Опору п. Стрия п. Дністра (Львівська обл.); 2) п.

"Могутній герой" відбулося в козацьких прізвищах Бальвір, Бальвір, Бальбір, Бальбиренко, Баль (ТРС, 10–12).

Показово й те, що дружиною Баладеви була Реваті, а Реваті — і двадцять сьоме місячне сузір'я і теж дружина Чандри. Ім'я Реваті означає "Багата". Це сузір'я лагідне за природою, ним керує Пушан (від санскр. push — "розквітати", "буяти", споріднене з укр. "пишний") — ведійське божество добробуту, покровитель худоби й подорожніх. Пушан беззубий (зуби йому вибив луком Рудра), а їжа його — каша.

Царівна Реваті, дружина Баладеви, походила з Сураштри в Західній Індії, де жили ядави-данави. Брата Реваті звали Реват (пор. укр. прізвища Ревут, Реут, Ревуцький), а діда Рева. У козаків часте прізвище Рева й похідні від нього — тільки в Канівському полку "Реєстр" засвідчує 7 прізвищ Рева, Ревут, Ревутенко й Ревчення, а всього в 13 полках 40 прізвищ на Рев. Відсутні вони тільки в Ніжинському, Чигиринському й Черкаському полках. Найбільше прізвищ Рева припадає на подільсько-мирогородський ареал, що дає певні підстави трактувати цей ареал як базовий для прізвища Рева. З інших прізвищ на Рев у "Реєстрі" засвідчені Ревко, Ревба, Ревака, Ревика, Ревеня, Ревинш, Ревсак, Ревбенко, Ревченко й Реваченко.

Схоже, існує зв'язок індійської назви Рохіта/Лохіта, спорідненої з Рохіні, з назвою Лохвиця на Подлящині. Санскр. rohita-lohita — "рудий", "червоний", звідки й хінді lahu — "кров" (слов. руда — "кров"). Тож назва Лохвиця із санскриту мала б означати "Рудувата", "Рудавиця", скажімо, за кольором води (укр.-виця в назвах тожозне санскр. vatī). А тільки на Подлящині 10 річок Руда, Рудка, Рудька, Руда-Лозова, Крива Рудка (СГУ, 476-479). І деякі з них, як і річка Лохвиця, притоки Сули.

Вовк — Вовк, Хв. Студії з української етнографії та антропології. — К., 1995.

КБН — Корпус боспорських надписей. — М.-А., 1965.

РВЗ — Реєстр Війська Запорозького 1649 року. — К., 1995.

СГУ — Словник гідронімів України. — К., 1979.

ТРС — Надлявайко С. І. Таємниці розкриває санскрит. — К., 2000.

● Степан НАЛИВАЙКО

Свічі п. Дністра (Івано-Франківська обл.); 3) с. Хашів (Турківський р-н, Львівська обл.)

Шандрівський — потоки, 1) л. витік Хустія п. Тиси л. Дунаю (Хустський р-н, Закарп. обл.); 2) с. Тур'я Поляна (Перечинський р-н, Закарп. обл.); тут же гора Шандрувка

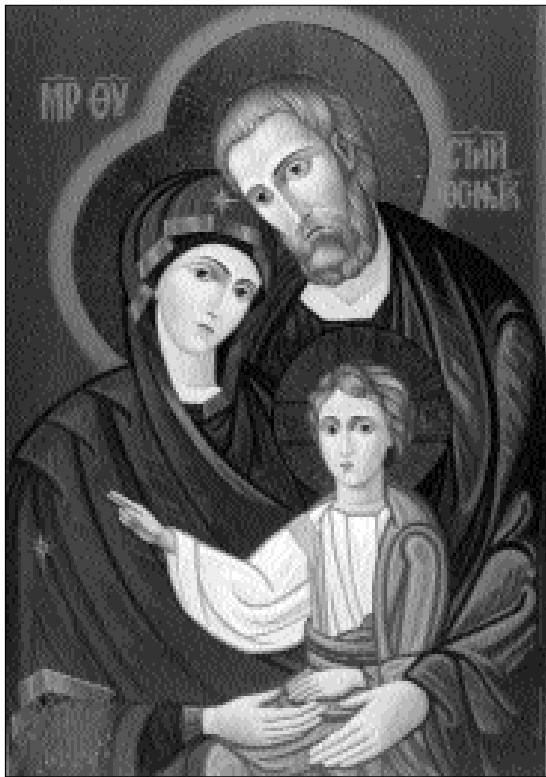
Шандріящик — потік, л. Турбату л. Брустурянки л. Тересви л. Дунаю (Тячівський р-н, Закарп. обл.); там і полонина Шандріяски

Шандориків — потік, (Воловецький р-н, Закарп. обл.)

Шендерка — потік, п. Гнилої п. Збруча л. Дністра (Тернопільська обл., нижче с. Будки)

Шендриголів — ручай, л. Нетриуса л. Сіверського Дінця п. Дону (Донецька обл.); там же — слобода Шендриголова

Шиндрівка — потік, с. Шешори (Косівський р-н, Ів.-Франк. обл.).

Свята родина. Православний варіант.
(Автор — Михайло Халак)

Можна припустити кілька пояснень, чому чотири Євангелії та інші книги Нового Заповіту ні словом не прохопилися про те, який зовнішній вигляд мав Господь Ісус Христос у роки життя на землі.

1. Цього не хотів Промисел Божий, що керував волею євангелістів, коли вони записували Добру Звістку. Хоча книги Біблії, як у Старому, так і в Новому Заповіті, містять ряд описів зовнішності персонажів, проте Господь Ісус Христос — це не рядовий персонаж, а унікальний: це Бог, що набув людське тіло і людську природу через Своє Різдво. Акцентування хоч невеликої уваги на тих рисах, які б ішли врозріз із Його основного метеою на землі — визволенням і спасінням людства від першородного гріха — не було в планах Божого Промислу.

2. Господь досконало знав прикрий недолік нашої вдачі: оцінювати людину за зовнішніми ознаками, — те, що давньослов'янською мовою називається «лицеприятієм». Він Сам мав проблеми з тими, що хотіли стати Його учнями не за покаяннями, а заради цікавості до Нього як до Людини, заради вдоволення якихось своїх суто тривіальних інтересів. Господь не бажав, щоб наступні покоління християн чинили так само, але трималися Його благодаті виключно як благодаті Бога-Слова, про що так виразно пише Іван Богослов на початку четвертого Євангелія.

3. Постійно ідентифікуючи Себе зі Своїм небесним Богом-Отцем («Я і Отець — один»), Ісус Христос виконував волю Отця, щоб поклоніння Йому відбувалося в душі й істині. Перенесення зовнішніх рис із Сина на Отця було б звичайною людською справою й викликало б ще більшу лютю у закостенілих у своїх догмах книжників і фарисеїв. Адже вони не змогли стерпіти навіть думки про духовну спорідненість Сина з Отцем і закидали Ісусу Христу тяжкі нарікання. То як же вони — і взагалі, тодішнє юдейське суспільство — могли допустити можливість Іхньої зовнішньо-фізичної спорідненості?

Є й інші пояснення і припущення щодо відсутності у Святому Письмі даних про зовнішність Спасителя. Хоч би як там було, але це питання завжди цікавило давніх отців Церкви — від першого пильного історика Церкви Євсевія до Діонісія Ареопігита Нового, Івана Дамаскіна, Теодора Студита, що безпосередньо виробляли богословський канон церковного мистецтва і взагалі християнського храмовлаштування. Справді, Промисел Божий залишив вирішення питання про зовнішність Спасителя на наступні століття, коли християни настільки зміцніють, що перейдуть від молочної духовної поживи до твердої (якщо користуватися образним зворотом апостола Павла), тобто стануть дорослими і зможуть діяти людьми віри. Тому Церква віками виробляла найбільш прийнятний варіант розв'язання цього питання, оскільки воно стосувалося корінної проблеми Богослов'я — догмата про Боготвілення.

Остаточне утвердження в Церкві образу Ісуса Христа припадає на другу половину IX століття. Такий пізній час позитивного розв'язання питання іконографії Спасителя зумовлений багатьма причинами. Численні ересі першого тисячоліття християнської ери так чи інакше стосувалися трактування особи Ісуса Христа. Аріяни, несторіяни, павликіяни, антиринітарії, монофізити, монофеліти, іконоборці, богомили,

КРАЩИЙ ВІД ЛЮДСЬКИХ СИНІВ (Церковна традиція про вродливість Ісуса Христа)

катари, а пізніше альбігойці в різних формах піддавали сумніву або ревізії то божественну, то людську природу Ісуса Христа. Вже на початку IV століття суперечки про особу Спасителя так загострилися, що Перший Вселенський собор 325 року в Нікеї постановив головним своїм завданням у Символі віри найбільше тез (сім з дванадцяти) присвятити якраз Ісусові Христові. І все ж, боротьба довкола Його особи, в тому числі Його зовнішності, не припинялася аж до повної перемоги Церкви над іконоборцями, тобто до другої половини IX століття.

Ось чому майже дев'ять століть у місцях богослужінь (спочатку в катакомбах, потім у наземних храмах) був значний різнобій у зображеннях Ісуса Христа й головних святих християнської релігії. Відомий фахівець з іконографії Спасителя і Богородиці Никодим Кондаков поділяв розвиток зображень Ісуса Христа на п'ять головних періодів: 1) історичний, що охоплював II й III століття, коли ще пам'ять про Його вигляд була живою, і художники малювали і рисували Його в манері і стилі греко-римських античних портретів або єгипетських фаясовських портретів; 2) ідеальний образ Христа IV—VII століття, коли віддавалася перевага алегоричному й метафоричному Його представленню у вигляді Баранця-Лнятка, Доброго Пастиря з овечкою на плечах, Орфея, який грає на лірі для пробудження природи тощо; 3) символічний період, який у частині Східних Церков тривав найдовше — буквально від Вознесіння Христа на небо в першій половині I століття і аж до Сьомого Вселенського собору 787 року: юдео-християни погоджувалися тільки на символічну репрезентацію Христа і всього християнства у вигляді хреста, якоря, риби, зірки, трикутника, Ноевого ковчега і взагалі човна, пелікана, пави, фенікса, ластівки, оливкової чи пальмової гілки, або слів «ΙΧΘΙΣ» (риба), «ΝΙΚΑ» (перемога), «ΘΕΥ ΙΟΥΣ ΣΟΤΗΡ» (Божий Син, Спаситель); 4) період іконоборства 726—843 років характеризується більше нищенням ікон Спасителя, ніж їх творенням, а якщо хтось і насмілювався їх малювати, то тільки у вигляді поїно названих символів або алегорій; 5) період духовного образу Ісуса Христа, що був започаткований після іконоборства і триває в різних модифікаціях до сьогодні.

Причини остраху раннях християн перед історичним — тобто реальним, фігурним, у людській подобі — образом Христа цілком очевидні. Адже раннє християнство відкинуло все, що нагадувало язичницький світ, включно з його сповненням гедонізму образотворчим мистецтвом, з його чуттєвістю, культом тілесного і розкішного. Християнським філософам і богословам Ранняї Церкви Тертуліану, Татіану, Арнобію, Клименту Олександрійському, Оригену, Лактанцію, Євсевію і на гадку не спадало, що у справі християнської храмової будови можна щось брати з античного мистецтва з його ідолопоклонством, натуралістичною ілюзорністю, розважальністю. У мистецтві Церкви, у християнському житті цінними стають цілком протилежні риси. Так, Тертуліан у трактаті «Про терпіння» розвиває і підносить аскетичні тенденції. Проста їжа, пости, статева повдержливість, скромний одяг гартують тіло і є необхідною жертвою Богу. А ті, що творять «статуй і всілякі зображення», вони, за Тертуліаном, є прислужниками диявола, і взагалі він вважав, що будь-яке мистецтво є основою ідолопоклонства.

Навіть коли переслідування Церкви припинилося, а ідеї християнства прийняли, усвідомивши за Константином Великим, елітарні кола греко-римського суспільства, цей різко негативний погляд на мистецтво раннях апологетів християнства не був радикально змінений. Вищі кола Візантійської імперії, зацікавившись християнством, захотіли побачити образ Христа і почали звертатися до фахівців за порадами. Сестра імператора Константина Великого, Констанція, звернулася до самого Євсевія, знаменитого церковного історика на рубежі III і IV століть, із проханням про ікону Господа. Євсевій у листі-відповіді всіляко відмовляв Констанцію від будь-якого захоплення іконою як мистецтвом непотрібним і небезпечним.

Настає тривалий період в історії християнського мистецтва несприйняття античних

традицій фігурного мистецтва. Навіть шедевр візантійської церковної архітектури, собор святої Софії в Константинополі, споруджений за дивовижно короткий термін у п'ять років (532—537 роки) при імператорі Юстиніні, прикрашається мозаїками символічного й алегоричного характеру. Над християнським мистецтвом все ще тяжіє заборона другої заповіді Божої з Мойсеевого декалога: не робити собі кумира і жодного зображення з того, що на небі, на землі, у воді і під землею, не поклонятися і не служити їм. З іншого боку, на християнську громадську думку впливають постулати юдаїзму з його запереченням зображень у місцях молитви, а з VII століття — іслам, в якому також утверджується сувора заборона на зображення.

Отож, у ці століття ікона існує як небажане мистецтво, як мистецтво, яке тільки терплять, але не заохочують його розвиток, а тільки й очікують, коли воно помре природною смертю. Тільки на периферії християнського світу, у віддалених монастирях, як-от монастирі святої Катерини на Синаї, ікону плакають, і з покоління в покоління передають образ Ісуса Христа, Богородиці, Івана Хрестителя, святих мучеників, апостолів. Рішучим поштовхом до зміни негативного ставлення до зображення Спасителя як Людини був осуд монофізитської і монофелітської ересей на П'ятому (553 рік) і Шостому (681 рік) Вселенських соборах. Тільки тепер, з великим запізненням, єпископи всіх тодішніх помісних Церков зрозуміли, що ті самі еретики, які найактивніше заперечують людську природу і людську волю Господа Ісуса Христа, і є категоричними противниками зображень Ісуса Христа, Богородиці і святих яко людей. Церква, нарешті, розкрила той факт, що в надмірній символізації й алегорії християнського мистецтва постійно гніздилися зародки різних ересей, спрямованих проти основоположного догмату християнства — догмату Боготвілення.

Свята родина. Католицький варіант

янства — догмату Боготвілення. Там, де сіється сумнів, що Ісус Христос був одночасно Богом і Людиною, ростуть і дозрівають випадки проти історично правдивого, людського і духовного його зображення на іконах, стінописах, мозаїках. Якщо П'ятий і Шостий Вселенський собори засудили богословські (а в своїй суті — антибогословські) підстави одної природи й одної волі Ісуса Христа, то остаточний висновок про бажаність і необхідність у церквах людського образу Спасителя натомість символів і алегорій зробив Трульський собор у Константинополі 692 року, названий так, бо його засідання проходили в Трулах — імператорському палаці. Це був підсумковий собор, який виробив конкретні рекомендації на основі П'ятого й Шостого соборів. Тому Трульський собор 692 року ще називають в історічно-церковній літературі П'ято-Шостим собором.

Трульський собор прийняв дуже цінний звід правил внутрішнього життя Церкви, уніфікації обрядів, звільнив Церкву від лушпин-

ня різних ересей. Три правила собору безпосередньо стосуються ікон. Правило 73 велить шанувати зображення хреста, «через який ми спасенні від давнього гріхопадіння», утримуватися від невідповідного використання хреста, наприклад, від рисування його на землі, щоб по ньому не топталися ногами. Правило 100 забороняло в храмах твори мистецтва, які б «чарували зір, розбещували розум і викликали нечисті задоволення». Але найважливішим було 82 правило, яке скасовувало символіко-алегоричне зображення Ісуса Христа і утверджувало Його зображення в людському вигляді: «Наказуємо віднині на іконах, замість давнього баранця, репрезентувати в людському вигляді Агнця, який узів гріхи світу, — Христа Бога нашого, щоб через приниження побачити високість Бога Слова і дійти до спогадів Його життя в тілі, Його страждання і рятівної смерті».

Це був переломний момент в іконографії Ісуса Христа за всі сім століть поширення християнства і християнського мистецтва. Починається бурхливий розвиток ікономалярства на Сході й Заході. Ретельно збираються давні свідчення про зовнішність Ісуса Христа, діви Марії і всіх дотеперішніх святих. Але тайні і явні вороги християнства не дрімали. Не захотіли легко здавати свої позиції прихильники символів і алегорій у християнському мистецтві. Посилаючись на образи юдеїв та магометан, ці кола спонукали світську владу й особисто візантійського імператора Лева III Ісавра викоренити ікони. На жаль, шанувальники ікон дали привід для початку іконоборства: вони грубо зловживали іконами, підсилюючи фарби з них у святе причастя, священники здійснювали богослужіння не на престолах, а на іконах, миряни при хрещенні дітей обирали за «кумів» ікони, деякі чванкувати аристократи Олександрії та Константинополя почали розмальовувати іконами свій буденний одяг.

Ці надуживання, зловживання і надмірності у шануванні ікон кінця VII й початку VIII століть дали привід новим еретикам — іконоборцям — розпочати «хрестовий похід» проти ікон. Понад століття у Візантії точилася справжня громадянська війна проти ікон, з 726 до 843 року, при 11 імператорах й імператрицях. Вона завдала великого горя Церкві, численні жертви мучеників, але мала, проте, один великий позитивний результат: Церква звільнилася від ересі іконоборства і очистила мистецтво Церкви від ідолопоклонського накіпу. Після іконоборства був установлений твердий канон ікон, був запроваджений іконостаз з точною регламентацією ярів у ньому і такою ж точною регламентацією канонічних ікон у кожному ярусі.

Богословською базою встановлення канону ікон стали: 82 правило Трульського собору 692 року, рішення Сьомого Вселенського собору щодо ікон, полум'яні проповіді Івана Дамаскіна і Теодора Студита на захист ікон, а також знаменитий «Ареопагітик» Діонісія Ареопігита Нового (так званого Псевдо-Діонісія) про символіку кольорів у церковному мистецтві. Маючи таку солідну теоретичну богословську основу, творці нової післяіконоборської ікони опрацювали нову іконографію й естетику церковного малярства, поставивши в центрі образ втіленого Бога — Ісуса Христа.

З новою силою постала проблема Його зовнішності, композиційних, колористичних та інших художніх засобів трактування. Знавці біблійних текстів уважно перечитували старозаповітні книги, вишукуючи в них щонайменше описи чи й навіть натяки на зовнішність майбутнього Христа-Месії, як він бачився у видіннях біблійних пророків. Іконологи й іконографи післяіконоборської доби особливу увагу звернули на протиріччя у трактуванні майбутнього Месії між 44-м Псалмом сина Кореєвих і 53-м розділом Книги пророка Ісаї. У Псалмі описується величний і прекрасний Син Божий і Син Людський, що випромінює красу постави, обличчя, добро серця; носій Божої благодаті, улюбленець людей: «Ти краший від людських синів, в Твоїх устах розлита краса та добро, тому благословив Бог навіки Тебе» (Книга Псалмів, 44:3).

• Дмитро СТЕПОВИК,
доктор філософських наук,
доктор мистецтвознавства,
професор Київської
Духовної Академії

Далі буде

ЗАЯВА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

1 серпня ц.р. віце-прем'єр-міністр Росії Віктор Христенко на інтернет-прес-конференції серед інших питань порушив питання російської мови в Україні. Він заявив, що двомовність в Україні є історичним чинником і що надання російській мові статусу офіційної вигідне як Росії, так і Україні.

Що стосується історичності двомовності в Україні, то це не відповідає дійсності, бо до 1654 року ніхто в Україні російською мовою не розмовляв. Надмірне поширення цієї мови на території України є наслідком колоніальної політики Російської імперії царських і більшовицьких часів.

Щодо офіційного статусу російської мови, то він вигідний Росії, яка, й ставши незалежною державою, продовжує імперську політику. Для України ж надання російській мові статусу офіційної шкідливе як з морального, так і з матеріального боку.

Всеукраїнське Товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка заявляє рішучий протест з приводу антиукраїнської заяви офіційного представника Російської Федерації і вимагає від керівництва України, зокрема від Міністерства закордонних справ України дати рішучу відсіч втручанню у внутрішні справи нашої держави.

*Центральне Правління
Всеукраїнського
Товариства «Просвіта»
імені Тараса Шевченка*

ЛИСТ ЧИТАЧА — ДО ДРУКУ!

ХАЙ БУДЕ ПРОГРАМА!

Відгукуюсь на статтю у вашій газеті числом 12 під назвою «Чи потрібна просвітянам програма?» Відразу хочу ствердити — потрібна! Тому, що скупий платить двічі. Економлячи на газетній площі, ми втрачимо набагато більше. Мета і в редакції, і у всіх просвітян одна: залучити якомога більше людей до української справи, повернути їм національну пам'ять. І якраз газета тут — найперший помічник. У наш скрутний час для багатьох людей передплатити навіть одну газету — це вже розкіш. І коли агітуєш людей, щоб передплачували українську пресу, то часто відповідають: «Якщо б там була програма телепередач — передплатив би». Це один чинник «за». А другий — це те, що серед величезної кількості російськомовної преси скрізь програми друкують російською, тобто іноземною мовою. Проти України розв'язано інформаційну війну, при цьому використовують сучасні піар-технології, для того щоб залучити найбільше читачів. А ми в цей час розмірковуємо — друкувати програму чи не друкувати.

Якщо є така можливість, то неодмінно друкуйте!

Член товариства «Просвіта»
Микола ЗАРЕМБА,
м. Павлоград

Від редакції:

Дякуємо всім читачам, які відгукнулися на статтю «Чи потрібна просвітянам програма?» Оскільки більшість наших передплатників — «за» (пан Заремба найбільш переконливо обґрунтував усі «за» і «проти»), то дискусію припиняємо, а телепрограму продовжуємо друкувати.

Редколегія

Під таким однозначним і правдо-ствердним девізом пройшов «круглий стіл», присвячений 314-им роковинам сходження Івана Мазепи на гетьманство України у 1687 році, зорганізований Всеукраїнським товариством «Просвіта» імені Т. Шевченка.

Відкриваючи поважне засідання, заступник голови «Просвіти» Микола Нестерчук сказав: «Довгий час у нашого народу намагалися виховати патріотизм на чужих нам історичних подіях та героях, чужих нашої національній самоповазі. Сьогодні ж ми хочемо повернути увагу до своїх джерел, своїх святинь і своїх героїв. Такою особистістю був, і є, і буде визначний син українського народу Іван Мазепа».

Розмову про знакову особистість гетьмана України Івана Мазепи продовжив молодий учений, працівник Інституту історії НАНУ В'ячеслав Станіславський, який 9 років присвятив дослідженню епохи Івана Мазепи.

На думку В. Станіславського, постать Мазепи, його потужна державницька та політична діяльність залишається «табула раса» для українців. Щоправда, останнім часом з'явилися цікаві праці Юрія Мицика, Ореста Субтельного. Готує до видання «Універсали І. Мазепи» Іван Бутич.

Але великий архівний матеріал, зокрема листи Мазепи, досі залишаються «надбанням» російських архівів, що утруднює роботу зацікавлених у правдивому висвітленні образу Мазепи українських істориків. В'ячеславу Станіславському вдалося зібрати понад 200 листів гетьмана, які незабаром вийдуть окремою книгою. Це документи перших років гетьманства Івана Ма-

ІВАН МАЗЕПА — НАЦІОНАЛЬНИЙ ГЕРОЙ УКРАЇНИ

зепи. Присвячені вони економічній, зовнішньополітичній та культурно-просвітницькій діяльності Мазепи. В них висвітлені взаємини гетьмана із Запорозькою Січчю, Києво-Могилянською колегією, православною церквою.

Листи проливають світло на Івана Мазепу як людину високої моральності, зокрема, він був проти популярної в Росії смертної кари часто невинних людей «без суда і слідства».

В. Станіславський висловив жаль, що український книжковий ринок заповнений дешевими дитячими історичними книжками російського виробництва, які інтерпретують нашу історію часто у ворожому сенсі. І ці книжки купуються, бо немає творів українських, які б правдиво відтворювали нашу суперечливу і драматичну історію. Немає таких книг і про Мазепу.

Трагічною, та все-таки визначною постаттю української історії назвав Мазепу письменник і публіцист Сергій Плачинда.

Одні називають його патріотом, інші — угодовцем, часто не враховуючи тогочасні обставини суспільно-політичного життя в Україні.

Але вже той факт, що молодий Іван Мазепа у 1663 році не став придворним польського короля Яна Казимира, а знаючи про його майбутній похід на Лівобережну Україну, повернувся у рідні Мазепинці, жив там, готуючись до політичної діяльності, — свідчить на користь його патріотизму.

Та навіть політичні (з нашої точки зору) прорахунки все-таки виправдані великою його мрією об'єднати в єдину державу українські землі і в єдину військову силу — українські полки.

Академік НАНУ Петро Панченко зупинився на благодійницькій діяльності Івана Мазепи, зокрема на його опіку-

ванні Києво-Могилянською колегією, будівництві храмів, узагалі, сприянні розквіту українського бароко.

Кінорежисер Володимир Андрощук висловив жаль, що ми, українці, не вміємо шанувати свою історію, власною бездіяльністю та мовчанням потураючи масованому наступу шовіністів усіх мастей на наші святині та ідеали, цинічній спробі упослідити, принизити, звести до рівня меншовартості наші духовні набутки. Не треба забувати, що сьогодні йде боротьба за кожну світлу постать української минушини, у тому числі й за Івана Мазепу. І в цій боротьбі маємо перемогти ми, українці.

— Все наше національне самоствердження відбувається, на жаль, на емоційному рівні, — сказала письменниця Галина Тарасюк, — обуренням і благородним гнівом намагаємося побороти дискредитацію нашої історії, знакових постатей, відомих особистостей, відомих письменників, замість того, щоб, зібравши до купи сили громадських та творчих організацій, знайти кошти й оголосити, принаймні, конкурс на кращий історичний твір для молоді, або створити історичний фонд імені того ж Мазепи, чи Наливайка, чи Сагайдачного і спонсорувати видання творів про ці знакові для нас особистості, адже ж наші неприятелі знаходять кошти, щоб оплачувати видання низькопробних пасквілів не зовсім здорових психічно авторів.

Наш «круглий стіл», присвячений Івану Мазепі, довів, що маємо потужні інтелектуальні сили, маємо істориків і письменників, яким під силу відновити історичну правду, відродити українську славу.

•

Наш кор.

ШКОЛА НОВОГО МИСЛЕННЯ

Донецький український ліцей... Школа нового типу і нового мислення. І заслуга в цьому його директора Алли Трусової, яка зуміла надихнути вчителів ідеєю формування національної самосвідомості. Для цього використовуються різноманітні засоби, передусім, широка пошукова робота, яка знайомить дітей з історією свого краю, дає багатий етнографічний матеріал, зібраний в етнографічному музеї, обставленому на зразок селянської хати. Тут стіни прикрашені рушниками, вишитими дитячими руками. Багато з них були представлені на виставках у Києві. Тут можна познайомитися з українським національним одягом, заграли на сопілці, попрацювати за пряхкою.

Незабутні враження справили на дітей експедиції у села Донецької, Запорізької, Тернопільської, Львівської областей.

А скільки радості приносить учням участь у традиційному фестивалі «Струни серця», в українському фольклорному ансамблі, конкурсах української народної пісні.

Алла Олексіївна оточила себе одnodумцями, ентузіастами. Для неї ліцей — її дітище, сенс її постійних, щоденних турбот. Вона — саме з тих педагогів, які вкрай потрібні сьогодні дітям, щоб їхній шлях був освітлений розумінням вічних цінностей буття.

У ліцеї ретельно дбають про самореалізацію творчої особистості учня — від початкових класів до старших, включених до складу регіонального технічного навчального комплексу Донецького державного технічного університету.

Міцна матеріально-технічна база, висококваліфіковані кадри викладачів — серед них 12 кандидатів наук і один професор, автор книги «Історія До-

Урочиста мить — директор ліцею Алла Трусова вручає атестат і золоту медаль Юрію Свежинцеву

нецького краю» Василь Пірко — усе це забезпечує сучасний рівень навчально-виховного процесу.

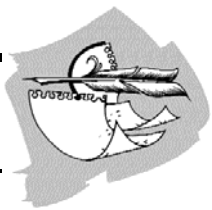
Щороку 95 відсотків випускників 11-х класів стають студентами Донецького технічного і Донецького національного університетів. Це, мабуть, і є один із шляхів, на яких гартують інтелектуальну й духовну еліту майбутньої України.

•

Роза ІВАНЧЕНКО,
м. Донецьк

Виступає фольклорний ансамбль

«НЕ ПО ЗАДУМУ БОЯНА»

На геніальному "Слові про похід Ігорів" сходили, немов на дріжджах, усі новітні східнослов'янські літератури. Щоправда, останнім часом залунали й відмінніші голоси зі стану московських науковців та письменників: дехто з них заповідливо наполягає на тому, що твір цей належить виключно росіянам. Отже, ніяк не хоче ділитися культурною спадщиною Київської Русі з білорусами, а надто з українцями. Але то вже, мабуть, не наука і не письменство, — радше відхилення від норми, і саме так слід це трактувати. І не лише "брати до уваги", а й заявляти свою принципову позицію, висувати власні претензії й аргументи. Надто вже войовничою є "культурна" (і не лише "культурна") політика наших — не знаю, чи старших, чи молодших братів. Саме на такому тлі з'являється й пропонується публікація.

Лукашів переклад "Слова про похід Ігорів" залишався досі невідомим, більше того — він став несподіванкою і для публікатора, що відшукав рукописний текст у фонді М. Лукаша, який перебуває на тимчасовому зберіганні в Національному музеї літератури України. А віднайшовся він у грубому студентському зошиті, датованому 1941 роком: туди Микола Олексійович занотовував принагідні записи, заготовки майбутніх перекладів, оригінальні поезії. Одразу виникає запитання: чому він за це взявся, як це взагалі спало йому на думку? Напевне ж, М. Лукаш відав, що в XIX столітті "Слово" перекладали українською мовою М. Максимович, Т. Шевченко, С. Руданський, П. Мирний, Ю. Федькович, М. Чернявський, В. Щурат. Безперечно, були йому відомі переклади XX століття — М. Рильського, В. Свідзинського, Наталі Забіли. І напрошується перша відповідь: захотів позмагатися з

класиками, явити людям свій варіант перекладу. Це часто-густо інспірувало перекладацькі ініціативи М. Лукаша, було загалом у його характері.

Ще одна суттєва обставина: 1938 року в Радянському Союзі доволі бучно відзначалося 750-ліття "Слова про похід Ігорів". До цього ювілею було приурочено низку перекладів, статей, розвідок як в українській, так і — головню — в російській пресі, чого не міг не помітити студент історичного факультету Київського державного університету М. Лукаш. І нарешті вкажемо, що саме "Слово" було присвячене походу князя Новгород-Сіверського, а та ж Ярославна квітить-плаче на противільському валу. А від Новгород-Сіверського чи від Путивля до Лукашевої батьківщини, до Кролевця, мовляв, палицею докинути, — варто поглянути на карту. Отож, і того плачу, і сурем того походу не міг не почути М. Лукаш, вельми чутливий до всього, що пов'язане з історією рідного краю.

Гадаю, зовсім не випадково М. Лукаш розпочав перекладати з "Плачу Ярославни" і тільки цей уривок (єдиний) довів до максимального завершення. Таким чином, "Плач Ярославни" передувє в рукописі знаменитому зачинові "Слова": "Чи не гоже буде, браття". Крім того, з пропонуваного тексту видно, що переклав М. Лукаш не від першого рядка і до останнього, а тільки те, що в даний момент найбільше йому подобалося чи боліло. Перекладав, не зазираючи в оригінал, а з пам'яті, не послідовно, а керуючись насамперед божественним натхненням. Зі щасливо знайденого "блискавки блищать блакитні" зачинався в його уяві й уривок, де змальовується битва русичів з половцями. У такий спосіб унаочнюється хай не весь перекладацький метод, але один з його

госадничих імпульсів: імпровізаційність. У подальшому він чинитиме точнісінько так, і не було жодної сили в світі, яка б його перевиховала, змусила діяти інакше. Ото вже цілісність натури!

Розповідаючи про першопочатки свого перекладацького подвижництва, М. Лукаш у вузькому колі згадував охоче і російських поетів "Срібного віку", і О. Пушкіна, і "Фауста" Й.-В. Гете, і не першого ряду німецьких віршувальників. Але ніколи й словечком не прохопився, що він перекладав ще й "Слово про похід Ігорів". І не тому, напевне, що забув, а через те, що не вважав цю роботу виконаною, тобто вартою чимось уваги. Але я впевнений: до лукашевого (хай і не завершеного, а тільки розпочатого) "Слова" дослідники звернуться не раз і не двічі. Втім, докладніший аналіз оцих уривків не входить до цілей пропонованої публікації. Наша мета значно простіша і скромніша — оприлюднити збережений текст, донести його до відома сучасників — як "рядових" читачів, так і спеціалістів. Що ж, не закінчив М. Лукаш свого перекладу "Слова". На превеликий жаль! Та вже одне, вдало ним домислене, "у Путивлі на мурівлі" багато важить — й відкриває нову стежину до розгадування безсмертної давньоруської поеми. А кого не врадіють такі лукашівські "навіть мури посмутніли" чи "вже свій пир одпирували" або "ширив широковільно" (це про співця Бояна)! З першого прочитання в душу западають, звісно, перекладені, а ніби самим М. Лукашем вимовлені рядки:

**Порохъ поля покрили,
Прапори полкам говорятъ.
Або:
Солов'їний спів злягає,**

Микала Лукаш серед родини (третій зліва у верхньому ряду)

Гомін галок устає.

І ще: подаємо текст Лукашевого перекладу в тому вигляді, в тому порядку, в тій фрагментарній непослідовності, у яких доніс його до нас той давній рукопис. Щось реконструювати, редагувати, узгоджувати уривки із самою поемою — не доречно. Роботу над перекладом не було завершено, не було доведено до кінця, отже, моїм завданням було — продемонструвати сам перебіг освоєння, процес оволодіння М. Лукашем унікальної пам'ятки давньоруської літератури. Адже з цих розрізнених фрагментів перед нами все одно постає "динамічний монументалізм" художнього мислення, як писав про нього академік Д. Лихачов, один із найдоскіпливіших російських дослідників. Так само вдаряють нас оті грозіві розряди, що ними насичено було повітря тієї епохи. Я глибоко переконаний: не тільки перший-ліпший уривок, а будь-яке речення, будь-яке словосполучення, що вийшли з-під пера М. Лукаша, — то вже неабияке від-

криття й велика вітха для шанувальників українського слова (і "Слова").

Вже було сказано, що самий текст віднайшовся в зошиті, датованому 1941 роком. А що ж далі? А далі була війна. І знову чорну землю засіяно було білими кістками, знову поливано червоною кров'ю, і знову чорна туга проростала з того засіву. Був ще один, страшніший за половецький, полон. І М. Лукаш на власному досвіді пересвідчився в слушності перекладеного ним афоризму: "Лучче ж хай потяті будем, як в полон узяті будем".

Може, тому і не здолав М. Лукаш це "Слово" перекласти — не забавив. А може й навпаки — не спромігся, не було снаги. Бо вже довелося доперекладати його власними болями і втратами, власною кров'ю і власним життям. От і маємо те, що маємо.

Леонід ЧЕРЕВАТЕНКО,

● голова комісії з творчої спадщини М. Лукаша

СЛОВО ПРО ПОХІД ІГОРІВ (Фрагменти)

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ

Чую голос Ярославни:
Наче сизая зозуля,
Закувала-заридала,
Самотная і смутна...
Полечу, — рече, — зозулею,
По Дунаю в край незнаний,
Омочу рукав бєбярний
У Каялі, у ріці.
Обітру своєму князеві
Рани, кров'ю обкипілі,
На змарнілім його тілі,
На поблідлому лиці.
Чи на білій та зів'ялій
Обезсилений руці...
Ярославна рано плаче
У Путивлі, славнім граді,
У Путивлі на мурівлі,
До плачу додаючи:
— Ой ти вітре,
Ой ти вітроньку!
Чом на лади вої смілі
Ти несеш ханівські стріли
Та на мирному крилі?
Хіба ж мало тобі віяти
Попід хмарами в блакиті,
Коліхаючи, леліти
В синім морі кораблі?
Чом же радість мою, лютий,
Ти розніс по ковилі?"
Чом же радощі мої ти

Геть розніс по ковилі?
Чому мечеш ханські стріли
Там, туди, де
з військом милий,
(Ти веселий, мирнокрилий,
Чому ж мечеш ханські стріли
Ти на милого війська?)*

Ярославна рано плаче
У Путивлі, славнім граді,
У Путивлі на мурівлі,
До плачу додаючи:
— Ой ти Дніпре,
ти Славутичу!
Ти пробив кряжі кремінні,
Ти побіг через пустині
В половецький дивний край;
Через обшири пустинні
Половецької землі.
Ти носив на хана хижого
Святославові насади;
Принеси ж до мене ладу,
Прилелій-приколихай!
Хай не плачуся до сходу
В море сліз не шлю нехай..."
Принеси ж мою відраду,
Мого ладу прилелій,
Щоб не слала я до моря
Свого горя, своїх сліз...

Ярославна рано плаче
У Путивлі, славнім граді,
У Путивлі на мурівлі,
До плачу додаючи:
— Ой ти сонце, ти трисвітлеє,
Сонце світле, сонце красне,
Всім ти тепле, всім ти ясне,
Що ж мені ти принесло?
Ти палючими проміннями
Воям лади множиш муки:
На безвідді їхні луки
Злою спрагою спрягло.
І порожні сагайдаки
Ім журбою затягло..."

Чи не гоже буде, браття,
Розпочати по-старому
Бойової пісні співи
Та про Ігоря про князя,
Святославового сина?
Ні, почнемо тую пісню
По билицях сьогочасних —
Не по задуму Бояна:
Бо співець той віщий, браття,
Як хотів кому співати,
То ширяв широковільно
Мислю гордою по древу,
Сизим соколом по небу
Сірим вовком по землі...

Блискавки блищать блакитні

Надобраніч, руська земле,
Вже за шоломом єси...

Лучче ж хай потяті будем,
Як в полон узяті будем...

Солов'їний спів змовкає (злягає)
Гомін галок устає...

Що у п'ятницю порану
Наші русичі хоробрі
Половчан полки погані
Потоптали потоптом...
І розсипавшись по полю,
Наче стріли ті, помчали
Половецьких красних дів,
А із ними — срібло, злото,
Самоцвіти, оксамити,
А одінням узорочним
Почали мости мостити
Через багна та болота...

А уже ж нам милих лад своїх
Ані думкою іздумати,
Ані гадкою згадати,
Ні очима з'очити...
А що того злота-срібла
У руках...

Милий брате, світлий світе,
Світлий світе Всеволоде,
Ми ж єсьмо обидва, брате,
Святославові сини...
Сідлай, брате, свої коні,
А мої уже готові...

Ярий туре Всеволоде,
Ти стоїш в бою (хоробро)
Прищеш стрілами на вої
І гремиш об їх шоломи
Харалужними мечами;
А куди поскочиш, туре,
Золотим своїм шоломом
Та виблискуючи —
Там лежать уже погані
Половецькі голови...

Наші ж русичі хоробрі
Поле теж загородили,

Та не криком галасливим —
А черленими щитами...

А другого дня уранці
Закривавилися зорі,
Повідаючи про схід.
Чорні хмари з моря сунуть,
Хочуть вкрити чотири сонця,
В них звиваючись тремтливо,
Блискавки блищать блакитні...
Буде бусн грім гриміти,
Буде стрілами дощити
Із Дону великого...
Тут-то списам приламитись,
Тут-то шаблям притуплятись
Об шоломи половецькі
На ріці мутній Каялі
Край Дону великого...

Руська земле! Вже далеко,
Вже за шоломом єси!
А вітри, Стрибожі внуки,
Віють стрілами із моря,
На хоробру дружину
Святославовичеву...

Аж дрижить земля від шуму,
Скаламутилися ріки,
Порохи поля покрили,
Прапори полкам говорять:
Половці ідуть із Дону,
І від Дону, і від моря,
Ідуть погані звідусіль...
Звідусюди насувають,
Руські вої обступаять,
Криком поле укривають,
Діти бісові, погані...

Никнуть жалощами трави,
Сумно хиляться дерева...

Слава князеві й дружині,
Що боролися за вірних
Проти половців поганих...
Слава князю і дружині!

Що то мені зашуміло,
Що то мені задзвеніло,
Рано перед зорями?
Повертає Ігор вої:
Жаль бо йому свого брата,
Мила брата Всеволода...
Бились день і бились другий,

А на третій день вполудне
Впали Ігореві стяги...

Тут-то браття й розлучились,
Тут на березі Каялі...
Тут вина уже не стало,
А кривавого, п'яного;
Тут-то русичі хоробрі
Вже свій пир одпирували:
(Напоїли своїх сватів,
А самі полягли
За землю руськую...)

Заспівали на Дунаї
Дзвінко й високо дівчата;
Голоси веселі в'ються
Аж у Київ через море.
Ігор їде Боричевим
До святої Пирогощі —
Городи раді, співають,
Уславляють князя співом
І старого й молодого:
"Слава Ігорю (палком)
Святославовому сину
І Буй-туру Всеволоду
Й Володиміру (малому),

Смутно всюди — зникла радість,
Навіть мури посмутніли...

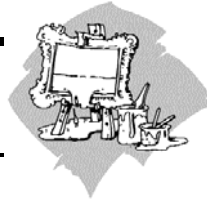
Ковила — повела...

Ой ізранку до вечора
Із вечора до світання —
Летять стріли калені,
Гримлять шаблі об шоломи,
Тріщать списи харалужні
У незнаемому полі,
В половецькому краю...

Чорна земля під копитями
Кістками була посіяна,
А кров'ю поливана,
А зійшла з того посіву,
Туга в руському краю...

* Курсивом набрані
варіанти перекладів.

● Переклад
Миколи ЛУКАША
1941 р.

СЮЖЕТИ З УКРАЇНСЬКОГО КУБОФУТУРИЗМУ

Продовження.
Початок у ч. 15, 2001 р.

"ФУНДУКЛЕЇВСЬКА ВУЛИЦЯ"

...Знову Олександра Олександрівна у своїй майстерні. Знову підходить до вікна. Минуле відійшло, на порозі — сучасність. Вона малює "Фундуклеївську вулицю".

Будинки не стоять на місці. Вони, здається, збігають з гори на Хрещатик, мчать униз, як діти на санчатах. Вулицею мчить авто, мчить по прямій, повз прямокутні, гранчасті будівлі...

По-різному сприйняли цю картину і публіка, і фахівці. Прихиль-

ми кутастими геометричними лініями. Шосе біжить у далину неквапливо. Отже, малювати його треба по-іншому, не роздрібноючи. Ще треба знайти спосіб, щоб показати швидкий рух авто на шосе. Будинки обабіч вона намалює кубічними, але спокійними. А те, що і гори за містом геометричні, не викликає сумніву, вони так і тягнуться у небо своїми верхівками-конусами. Тільки хмари, мабуть, треба зобразити овальними, щоб показати їх спокійнішими, ніж стрімкий рух води та динаміку вулиці.

...Минуло небагато часу, і на мольберті художниці з'явилося нове полотно — "Видок Севра".

Ще одна картина — "Порт" на-

буржуазного достатку. Гострі кутасті геометричні форми панують у зображенні кошиків з овочами та фруктами на прилавку, овали апельсинів пом'якшують цю кутастість. Стоп! комерції, "мужик розкішний апельсинщик", застиг над своїм екзотичним товаром. Але він, одвіку незмінний тип крамаря, вписаний художником до сучасного рухливого багатоповерхового міста.

"Київський пейзаж": гомінка від дзвону трамвая Львівська вулиця — сонцевесняна путь. Біжать навзадовид із сонцем люди, тягне поводка — тільки держись! — на виблиск перетворений собака. Чітко лунає ділове цокання кінських копит, спалахують розсипи електроізоляторів. Обабіч будинки — загострені трикутники. Трамвай, теж загострений, розносить вісті про наступ нової доби, в якій зростатимуть швидкості і скорочуватимуться відстані.

Богомазов говорив: "Вулиці нашого міста впираються в небо і падають, розсипаючись на Подолі. Тут форми напружені, енергійні, вони співають і грають. Загальний темп життя ще більше підкреслює цей динамізм, який широко розливається, поки не заспокоїться на тихих берегах лівого Дніпра".

ТРОХИ ІСТОРІЇ

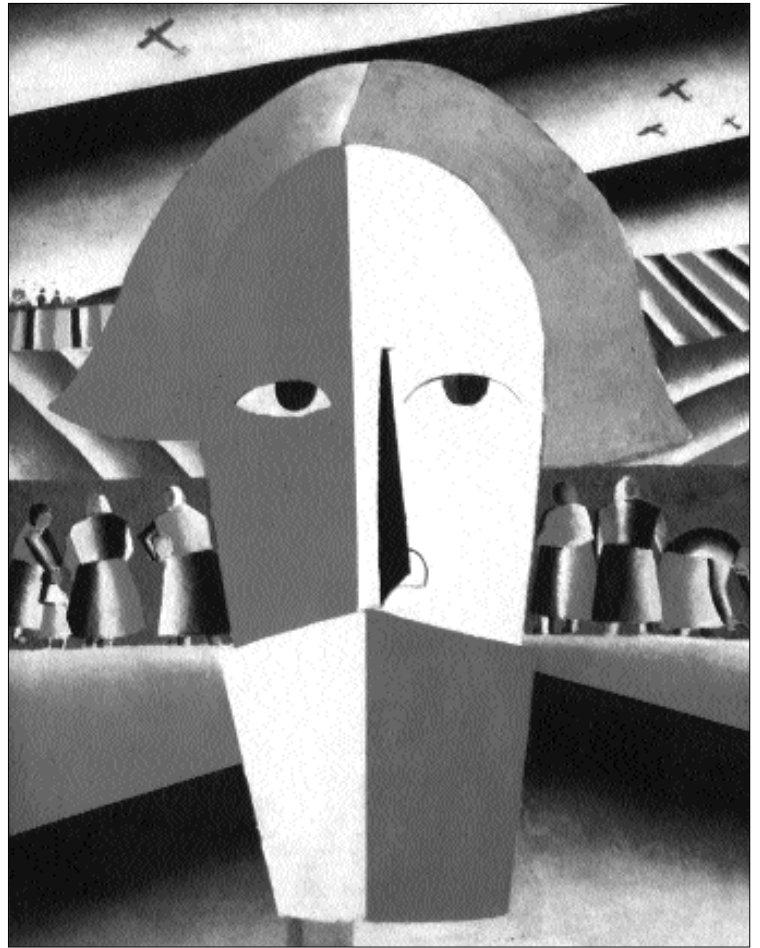
Йдеться про історію не таку вже й давню — перші десятиліття неспокоїного ХХ століття.

Трагічний 1905 рік. У колах інтелігенції розпач: життя багатьом здається суцільною катастрофою. Зростає відчуття своєї непотрібності, відчуженості. У моді декаданс (у перекладі це слово означає "занепад"), що оспівує вцхання, вмирання. У моді символізм — спроба втекти від сучасних проблем у вигаданий, ілюзорний, примарний світ.

Але, як писав Тарас Шевченко: **Поки живе надія в хаті, Нехай живе, не виганяй...**

Не всі представники творчої інтелігенції поділяли мінорне спрямування у мистецтві, у літературі. Оптимістично дивилися на світ футуристи.

"Футуризм — це майбутнє! І ми

К. Малевич. Селянський Спас. 1928. Олія на дикті

створюємо його!" — твердили вони. А такі майстри слова і пензля, як Маяковский або Малевич, спиралися на марксистські переконання у невпинності історичного прогресу.

Джерелом, яке рятувало багатьох митців від зневіри, стала народна культура. Нею захопилися Олександра Екстер, і К. Малевич, і М. Синякова.

ЖИВОДАЙНЕ ДЖЕРЕЛО

...В Олександрі Олександрівні гості — дві її близькі подруги, художниці Євгенія Прибильська та Наталія Давидова. Обидві не з Києва. Прибильська живе у селі Скопці, Давидова — у Вербівці. Подруги навперебій розповідають про те, як вони вирішили відродити народне ужиткове мистецтво, відкривши у селах, де мешкають, кустарні майстерні.

— Асю, ти повинна побувати у нас. Ми малюємо ескізи для килимів, для вишивання. Може, і ти візьмеш участь, — запрошують вони Екстер.

І ось вона у Вербівці.

— Не слід забувати, — каже Наталія Давидова, — що українське народне мистецтво сягає у глибні тисячоліть. Геометричний малюнок на прадавньому глечикі — пращур сучасного орнаменту на сучасній кераміці...

— А мені здається, — розмірковує Екстер, — що геометризм цих орнаментів близький і моему кубізму...

Невдовзі Олександра Олександрівна створює чимало малюнків для народних умільців. Зацікавилася вона і народним костюмом.

А далі... Забігаючи наперед, скажемо, що у 1922—23 роках Олександра Олександрівна працювала у

Москві, де б ви думали? — у "Москвошвей". І не одна, а разом з Давидовою, Прибильською та Мухіною — в майбутньому відомим скульптором. У той час вони створили парадну форму для Червоної Армії.

— Одяг Червоної Армії, — чуємо голос художниці, — побудовано на динаміці кольорових площин. Сірий прямокутник шинелі перетинають застіжки на грудях — три діагональні невеликі кольорові смуги. Яскраво-червоний клапан на правій під час руху ритмічно перекреслює нагрудні смуги, підкреслюючи враження колективного динамічного ритму. Будьонівка, укладкована ще від художника В. Васнецова, схожа на багаторічний шолом, своєю гострою верхівкою посилює стрункість і динамічність усього вбрання.

Олександра Олександрівна залучила до малювання ескізів, за якими сільські дівчата створювали свої вишивки, а ткалі — килими, це одного киянина — Казимира Малевича. Вони познайомилися у Москві, обидва були ініціаторами створення молодіжної художньої організації під зухвалою назвою — "Бубновий валет".

Умовляти Малевича не довелося. Він довгий час жив на селі. І герої більшості його картин — селяни.

Геометризм К. Малевича — це рівні рядки зораної землі, це крицеві силуети богатирів-селян — носіїв одвічного працелюбства. Інколи його малюнки нагадують дитячі, але вивіреність композиції засвідчує майстерність художника. А яке синє небо на його картинах! Художник згадував, що пізніми вечорами любив слухати, як співають сільські хлопці та дівчата, вдивлявся в "українське небо, на якому, немов свічки, горіли зорі. А українське небо — темне, як ніде в Росії. Юнаком я з великим хвилюванням дивився, як роблять селянки на Поділлі розписи і допомагав їм вимашувати глиною долівку хати і робити візерунки на пічці", — розповідав Малевич.

Дмитро ГОРБАЧОВ,
[Наопа УТЕВСЬКА]

Далі буде

Г. Собачко. Тривога. 1916. Гуаш на папері

ники традицій обурювалися. Один із ошелешених відвідувачів виставки не утримався від уїдливого епіграми. Епіграма вразила художницю. Уперше спало на думку, що футуризм широке коло глядачів не сприймає. А чи сприйме у майбутньому?

Образу приховала, навіть сміючись повторювала рядки епіграми: **Не може бути сумніве, Тут доказів чимало: Чи не за землетрусу Вона "пейзаж" писала?**

Текстівкою до "Фундуклеївської вулиці" може слугувати такий рядок із вірша поет-футуриста Михайля Семенка: "Вулиця повна перетинаючих зломаностів". Захоплення швидкістю, рухом спонукає Семенка до спресування слів: "Експресовітер", "рухобіг", "соняшноекстази".

Найкращі кубістичні картини О. Екстер — "Видок міста Севра", "Порт". Бажання ознайомитися з експонатами ушавленого музею севрського фарфору привело художницю з Парижа у Севр. Вийшла на берег Сени, замилувалася мостом. Пригадалася рядки з вірша її друга Аполінера:

**Минають дні години і хвилини
Мине любов
І знову не прилине
Під мостом Мірабо
хай Сена плине
Хай б'є годинник ніч настає
Минають дні...**
(Переклад М. Лукаша)

Подумалося, що намалює цей міст. Але чомусь він не викликав у неї елеґійно-журливого настрою, як у Аполінера. Її зацікавило інше — геометризм усього, що вона тут побачила: важка арка мосту, паралелепіпед його ферм, навіть вода, виявляється, зовсім не аморфна! Вона кристалічна, має свої грані й ребра.

Дивилася перед собою, а подумки малювала. Рух води під мостом найкраще відтворити швидки-

малювана після відвідин Генуї. На ній — породжене фантазією художниці місто. Може це Грінівський Зурбаган або Лісс?.. І звідкіля вітрила кораблів, намальовані праворуч? З якого століття припливли вони сюди?

Композиційний центр картини — нагромадження будинків-кубів. А географічна адреса зображеного міста — батьківщина художниці: центр картини вінчає білосніжна, із зеленими банями церква, подібна до козацьких. До неї туляться прямокутники сучасних будівель.

На жаль, Олександра Екстер залишила не так-то уже й багато пейзажів, зокрема київських. Незабутні київські пейзажі створив її друг і однодумець — Олександр Богомазов.

ОЛЕКСАНДР БОГОМАЗОВ

Стукотять колеса вагонів. За вікнами змінюються краєвиди. Він їде у відрядження до Фінляндії від газети "Киевская мысль". Так само стукотіли колеса, коли 1906 року він тікав до Москви. У Києві за участь у страйку йому, студентові художнього училища, загрожувала солдатчина. Тепер по всьому він художник. Порівнює Північ з рідними місцями. Згодом напише: "На Півночі пластичні форми живуть наче у напівні, там чути приглушену боротьбу, застигле страждання, покору, а під ясным промінням нашого сонця динамізм виявляється вповні..."

Погляньмо на дві його картини.

"Сінний базар у Києві". Царство дрібно-

О. Екстер. Саломея. Театральний ескіз. 1917. Гуаш на картоні

ЛЮДИ ЗИМИ І ЛІТА

Зайшлий фотограф сфотографував прадіда Гаврила і прабабу Настю в 1954 році

...Того дня, за шість років до кінця XX сторіччя, мій улюблений фелінівський “Амаркорд” міг відпочивати. Сюжети, один крутіший за інший, розкручувались із дзвоном ставевої спіралі: зранку поминки, або гробки, як у нас на Софіївщині говорять, біла батькової, тоді ще не зарослої травою, могили; кладовище, де знайомих імен на хрестах більше, аніж упізнаних облич навколо. Потім — сумна дорога в лікарню до безнадійно хворої матері, яка, запримітивши мене на порозі палати, одразу запитує: “Ну, як він там?” — про батька... Мати ж мене й відрядила, дослухавши звіт про проводи, в Красне, моє родове село за тридцять кілометрів від райцентру: “Ідь, бо тітка Тетяна вмерла. “Швидка” до неї на виклик бігала, але не врятували. Ідь і попрощайся сьогодні, бо ти на похороні не будеш, а вона — твого батька хрещена...” Тітка Тетяна — наймолодша сестра мого діда Мефодія, отож мені — двоюрідна баба. Старша за мого батька десь на десять років, у куми була кликана з тонким сільським розрахунком — колись буде мати, а поки що — нянька. Няньчила і гляділа Тетяна хрещеника Василя сумлінно, завжди була до нього уважна й ласкава (згодом і мене теж вирізняла з-поміж чималенької голотівської черідки дітей), ще півроку тому голосила — по-краснянському — над моїм батьком, а тепер от лежить, вкрита церковним покривалом, зовсім маленька, тиха, як свічка в угзлів’ї. Дочки-двійнята Тетянині — Зоя і Ася — встигли нарізати цілий сніп півоній і м’яти і поставили біля бабиних ніг, уже вдягнених і взутих у вічну дорогу. Дивлюсь на м’які новенькі бабині капці і раптом згадую її — все чогось босу, — то серед городу — поливала капусту, то забризкану накрапом білої крейди — білила школу, то там же, в нашій маленькій початковій школі, підтикана, мила підлогу... Баба Тетяна були заміжня за краснянським вчителем Пирогом Іваном Івановичем і допомагати йому мусили не за гроші, а за совість: мазали, фарбували, білили, розтоплювали грубку в школі. У вільний від роботи на фермі час. А також у час, вільний від порання по господарству та виховання-годування, обпирання, обшивання своїх дітей — а всього їх дав Бог восьмеро. Іван Іванович назвав їх не по-краснянськи, а по-культурному: Неоніла, Жанна, Валерій, Олег, Зоя і Ася. Двоє, правда, по-краснянськи: Іван і Володька. Всіх баба однаково сильно любила. Валерія, який хворів змалечку, мабуть, найсильніше. Він плакав за стіною, поруч із незрячим Іваном

Івановичем, моїм першим учителем. Іван Іванович, упізнавши мій голос, раптом заголосив — тоненько, по-жіночому: “Ой на кого ж ти мене покинула?! Як же мені тепер жити?” Івану Івановичу добиралось до дев’яности. Бабі Тетян — до вісімдесяти. Мій батько не дожив до сімдесяти. І батько мій, Василь, й Іван Іванович були бабі Тетян рідні. Здається мені, що батька, племінника-хрещеника, вона вважала своєю першою дитиною, а Івана Івановича — останньою. Ходила за ним, доглядала, кажуть, сьогодні ще й снідати давала... А тепер ось лежить, слухає його плачі і Валерчині зітхання за стіною, лагідно, крізь повіки, прозирає Асині та Зоїні клопоти (як вона впізнавала, хто з них хто?) та дослухається до краснянського шляху, яким ось-ось над’їдуть з різних міст і сіл України — і Жанна, і Ніла, і сини з родинами...

Виходжу з пирогівської хати на той шлях і я. Оглядаюсь на вікна, під якими колись щедрувала й колядувала (Іван Іванович дипломатично у вікнах не показувався, не забороняючи, але й не загадуючи нам носити вечерю), і мені здається, що баба Тетяна — та, колишня, — сміється до мене крізь шибку, тримаючи в руці голубу стрічку і витертого рубля — гостинця за вечерю. А, можливо, в її руках червона крашанка — як і всі праведники, баба Тетяна померла у Великодні дні. І поспішає туди, де праведні спочивають, — похристосуватися з родом нашим, привітати передати. Її крашанка — для Василя, хрещеника, мого батька...

Отямлююсь і йду туди, де живі. Живі й дуже грішні: обидва мої рідні дядьки Петро і Віктор, обійнявшись, стоять на греблі. Хмільні, але тим хорошим хмелем, що розчулює серця і розм’якшує душі, а ще — рве з них два гарні підпили баритони. Брати-дядьки, оглядаючи з сорочої висоти обмілілий ставок, понижений старезний яблуневий сад біля руїн, що були початковою школою, і зламаного журавля біля мертвого колодязя в кінці — колись! — голотівського городу і дворища, по якому біліють залишки розкиданої переселенцями дідівської хати, на два голоси злагоджено ведуть... “Деревенька моя...” Гордовите натхнення їхнє підказує мені, що десь мають бути й слухачі. І я не помиляюсь — під бузюними й бузковими кущами, на свіжій траві, за скатерками-полянками, зі шклянками тої шпа-

гатівки, якої на тім світі не дадуть, сидять красняни, мої родичі. Двоюрідні і рідні, троюрідні і “через дорогу навприсядки”, висмолені сонцем і городами, витіпані дощами і “перестройкою”, знаджені світами, підзаробітками і базарами, з’їхалися вони в Красне, покликані мертвими у гості до роду на щорічний погостунок. Зранку — до мертвих, післяобід — на леваду, а потім — автобусами, електричками, підупалими на силі “Запорозжцями” і пошарпаними “Жигулями” — на чотири сторони світу. А хто не встигає, ще має в Красному де заночувати — у тітки Оляни чи в баби Марії. Можна було б і в Пирогів, але тепер — не можна. Туди всі підуть завтра — відплачуть бабу Тетяну, віднесуть її на гробки, де ждуть-виглядають сьогодні провідуваних прабаба Настя і прабаба Гапка, прадід Гаврило і прадід Явтух, баба Гапка і дід Мефодій, і дядько Мефодій, і дід Захар, і дід Никон, і Федір, і Карпо, і завзята баба Комісарка, і тітка Домаха, і ще, і ще — всі ті, хто були родиною, і були селом Красним, і жили великим достойним життям людей зими і літа. Чому зими і літа? Бо наслухатись їх, наговоритись із ними можна було взимку — коли менше роботи. Надивитись на них вдавалось влітку — на пасовищі, на току, в полі, на городах. Весна і осінь лишалися для того, аби ти міг дорослішати і вчитись. І потроху — ні, не забувати їх, а відкладати на прочитану — так тоді здавалось! — книгу. До інших часів.

Історії їхніх життів припадали пилом прочитаного і почутого, вигаданого і надуманого, картини сільського — всуціль родинного! — життя змивалися картинами — і кіно в тому числі — радянських свинарок і пастухів, італійських повій і американських ковбоїв, з доріжки дитячого слуху стиралися їхні голоси, пісні, примовки, колядки, витіснялися іншими ритмами, іншими мовами, — тобто хотілося знати більше... — та чи допиталась ти чогось вражаючішого, ніж їхні, такі прості долі? Чи смішило й печалило тебе щось більше, ніж почуте й побачене тут? Чи додало щось те, інше, — твоєї натурі і вдачі, зробило її значимішою, ніж пережите тут? Можливо. Але чому раптом, з літими, все чіткіше проступають у пам’яті їхні лиця, їхні голоси — аж до того, що раптом, зненацька, вимовляєш прабабину приказку в гарячу хвилину: “Ет, летів чорт дай крила звівсь!” або згадуєш — і не можеш згадати! — слово, яким ще якихось сорок років тому, — при тобі ж таки!

— називали хмелеву розчину для хліба і клянеш себе — чому ж не записала, така вчена! І хто тепер назове тобі те слово, в якому словнику його знайдеш, оте слово краснянське?!

“...Деревенька моя”... Таки ж летів чорт, дай крила звівсь! — сів врубелівським демоном у бузині на горбі і задивився у своїй нелюдській печалі на велике гнойовище на місці прадідівської хати, на дебеле гарбузиння, що попелелося попелищем, на голодних нетутешніх птахів, що надзирають, коли ж дозріють вишняки, щоб обжерти їх разом із кісточками та розсіяти по козацьких байраках над Базавлуком, — теж знищеним свинарниками та закукурдзеними — за Хрущова — берегами, а нині — процвітаючими американськими бур’янами із красивими назвами “амброзія” та “іва ксентофолія”...

Неграмотний поет і богиня печі

...Це село колись називалося Красним. Звичайно ж, не тому, що на селяв його революційно наснажений люд. Слова “красний, красна” тут вживалися залюбки і з розумінням, і співалися розлого, з підголосками: “На вгороді верба рясна, — там стояла дівка красна...” Співаючи, знали: дівка та була незвичайної вроди, майже така, як руденківська Гапочка. Чорнобрива, ясноока, рум’янолиця, коса, як праник, ще й двоє кучериків — на правій скроні і за лівим вушком. Гапочка краща, ніж дівка, що “красна і вродлива, її доля нещаслива”. І доля в краснянській дівки щаслива — хоч і довелося Мефодію Голоті ходити на побачення з батоком, щоб од парубків-залицальників Гапчиних відбивати, а все-таки відбився, повінчав їх миколаївський піп. І стала Гапка молодницею, голотівською невісткою. І краснянам тепер добре, бо матір Гапчину теж Гапкою Руденко звали. По церковному — обидві Агафії. По грецькому — Агапе — Любов. Але Любами красняни своїх дівчаток стали називати пізніше.

Дівоче прізвище своєї прабаби Агафії Григорівни я не записала. Хоча в сільських переказах моя руденківська прабаба займала почесне місце, і не лише тому, що лаяла своїх курей дуже голосно, красиво і незвично: “Киш, нечиста kwasоля!” — що надовго запам’яталось онукам. Прабаба була чомусь грамотна, мала незвичну для сільських жінок пам’ять, а тому, — боронь Боже! — було з нею заспечатись, в якому році купили кобилу

чи якої весни корова привела рябого бичка. Баба мала ще й впертошу натуру, тож аргументи підбирала впродовж кількох днів, аж поки супротивник не здавався. Оця впертість таки далася взнаки моєму прадідові Явтухові, який, роздосадувавшись на бабу, якось обізвав її “канцелягою”. Що воно таке, ніхто толком пояснити не може, але прабаба дуже образилася і пішла до сватів у гості. Мусив Явтух теж іти до сватів, перепрошувати Гапку-старшу, вгощатися варениками із сиром. Кажуть, що саме того дня трапилася, або, як казали в Красному, лущилася дідові ще одна пригода. Його сваха, а моя друга прабаба — Настя Максимівна Голота, в дівоцтві — Середка, відзначалася тим, що вміла не лише добре готувати всяляку страву, але й подавати, поклати на стіл виделки до вареників. Онуки вражено дивилися, як дід Явтух брав вареник рукою, вмочав його в сметану, а потім зодягав на виделку і їв. А ще прадід Явтух писав вірші. Тобто, він їх не писав, а розказував. Цю його здатність цінували тільки онуки. Іронічних краснян це смішило. Онукам історії діда Явтуха запам’яталися. Мій дядько, Голота Іван Мефодійович, переповідав мені деякі з них. Дві я запам’ятала назавжди. Перша про те, звідки дідів рід і рідкісне для Красного на той час прізвище Руденко. Прадід мого прадіда був привезений у Миколаївку прохачами — людьми, що збирали гроші на церкву, із Сумщини. Там, у якомусь селі Руденка-першого прохачам віддала козацька вдова, у якій була повна хага дітей і злиднів. “Візьміть мого хлопця, — сказала. — Може, хтось, бездітний і заможний, його приймуть. А тут він не виживе — хворобливий”. Малий відбув з прохачами, і знайшлася йому сім’я аж на Базавлуці, у Миколаївці — тодішньої Тавричеської губернії. Люди трапились не лише заможні, але й добрі. Всиновили сироту, “але прізвище йому не мінати — батько його козак, і прізвище хороше”. А вдові цими ж прохачами передали хустку — мовляв, заручаємось за вашого сина. Хлопець вдався розумний і совістливий, але часто журився. І як виріс і зібрався женитися, попросився в названого батька поїхати подивитися, звідки він родом. Батько не лише дозволив, але й розказав, де йому шукати бідову матір-удову. Довго парубок добирався, нарешті добився на Сумщину. Питає: — “Де тут така й така?” — “А он і хата її, і вона у вікні сидить”. Заходить він у хату: — “Здорові були! Пустіть переночувати!” А баба та од вікна встала та дивиться-дивиться на нього. — “Звідки ти, дитино?” А він їй відповідає: “З Вошивої!”, бо тоді всього в дорозі можна було набратися. А баба витягла казан з водою з печі, кинула соломі біля припечка: “Мийся!” Він сорочку зніма, а на плечі в нього родимка. Баба тоді до нього: “Синочок!” — впізнала, значить. І до скрині — хустку витягає, плаче. А він переночував у них і поїхав: “Живіть, — каже, — із своєю хусткою. Мене батьки ждуть”. Обидно йому було, що вона його на хустку виміняла. А може, життя врятувала, Господь його зна?..

Друга історія тягне на легенду чи історичний переказ, але стосується вона походження Миколаївки — і тепер великого, обжитого села в Софіївському районі на Дніпропетровщині. З вуст прадіда Явтуха вона звучала так:

Коли за Катерини козаци з полку рушили, — одні за Дунай, а другі в Кобеляки, частина їх повернула сюди, на Дике Поле, до Базавлука. Їхали возами і піп з ними був. Потомилися, пристали, води доброї не було, стали люди

Зеленеє жито за селом, а вже мої гості за столом

Внучка Катерина, дід Мефодій і баба Агаф'я

хворіти, ремствувати — доки ця мучка?! А тут ще й шлях — в гору, доводитися за возами бігти. Вийшли на кряж, хворі, ледь живі. Тут мішок із пшеницею — раз, впав на землю і репнув. Пшениця висипалася. Піп і каже: — це знак, щоб ми тут оселилися. Люди сердяться — де ж тут, на белебні, жити?! Але піп каже — треба слухать. А піп порядкує, — над Базавлуком печерки були, — покладіть, — каже, — хворих там. А вранці встають — хворобу як рукою зняло. Роздивились — і річка, і камінь є, і дерево в байраці. Отаборились. Це на Миколи літнього було, от село й назвали Миколаївкою.

З'явився на колись вільних землях і поміщик Чорнокур, постанала економія — так називався панський маєток. Справа хліборобська у пана Чорнокура йшла кепсько, і з миколаївцями на склалися стосунки. Коли село вирішило збудувати греблю і розбило панську дорогу возами, Чорнокур подав на селян до суду. Захищати сільські інтереси послали прадіда, Явтуха Івановича Руденка. Дід не вмів писати й читати, але говорив гарно. Кілька років тривав суд, і чи то прадід був таким переконливим, чи колії позаростали, але Явтух Іванович суд виграв. Ось тобі й безграмотний, ось тобі й поет!

Мав прадід мій пристрасну, правдиву і дещо наївну душу. Правди вимагав від усіх, кривду оскаржував навіть у самого Бога. Мріяв про велике господарство і денною та нічною працею стягся на волів і чудового коня, якого виростив з купленого породистого, або як казали, кровного лоша. Цікавився губернськими виставками, посівними сортами, днював і ночував у полі. Розжився і купив половину млина. Революція не лише пустила діда під ніж, але й порушила в його душі віру в справедливість. Коли махновці забрали коня, лишивши дідові заїжджену в таначці кобилу з підрізаним хвостом, а червоні забрали і кобилу, і млина, а згодом ще й виселили в сусіднє село Новоковну як куркуля, прадід запечалився. Батько п'ятьох дочок і сина-мізинчика знав, що нічого доброго його не чекає від "сучих синів" і "канцелюг" — так дід на нову владу лаявся. Вернувшись із Новоковної, прадід затулив ряднами вікна, запалив лампадку і довго молився. А на другий день пішов просити, щоб "червоні" віддали кобилу. Явтухові пообіщали відіслати його ще далі, ніж у Новоковну. Сердитий прадід прибіг додому (коли сердився, то не йшов, а бігав) і... вінніс святых на горище. "Розкуркулєння" ікон тривало тиждень, під лемент і плачі впертої прабаби Гапки. Через тиждень у святых було прощено пробачення і згоди на повернення їх на покуть...

Колгосп вирвав у діда Явтуха печінки і не дав йому навіть грудочки каші. Явтух і Агафія Руденки померли від голоду у 1947 році — "від жи-

вотів". Рятуючи онуків — голотівських і руденківських — їли юшку з лободи і маторженики з липи. Кривава голодна дизентерія обірвала їхні життя, в яких була од Бога хліборобська посвята і вміння ходити біля землі. Їх невисокі могили вже майже зрівнялися з нею.

...Прадіда Гаврила я ледь пам'ятаю, а прабаба Настя — моя любов і мій дитячий страх. Пам'ять моя, включившись ще в ранньому дитинстві, донесла до мене їхні образи, незвичні й окремішні, якісь біло-виразні на фоні колгоспного життя кінця п'ятдесятих — початку шістдесятих років. Сталося так тому, що ходив прадід Гаврило у білій сорочці і брилі з білої від сонця соломи, з білою торбиною, з якої завжди вишукувався для мене гостинець "від зайця": динька, грушка, кавунець або й просто окрасць, а прабаба Настя, завжди у білій хустині і білому фартусі, суха і швидка, завжди поралися біля борошна чи діжі, сіючи, вчиняючи, завдаючи, підбиваючи, вимірюючи, виробляючи, саджаючи і виймаючи високі пальниці, висаджували їх на лаву, теж вкриту білим. Бабуся — так я називала старшу бабу — і піч, у якій жарів чи розгорявся вогонь, довго були в моїй уяві нерозділними. Влітку бабуся порала піч у дворі, взимку в хаті. В ті роки моя прабаба пекла хліб для колгоспу. Влітку двічі — по десять пальниць під обід і пополудні. Піч то гнітлась, то розтоплювалась. Прабаба Настя — добрий геній своїх дітей, онуків і правнуків. Для них знаходився окрасць і пеклися смачніші балабушки чи орішки і подавалась миска холодного кисляку, який ще іноді посипали цукром. А молозиво з печі, а вишневий узвар чи печені груші, а гарбузове, кавуняче і соняшникове насіння! Ні, у вас не було дитинства, бо ви не мали такої прабаби Насті! Бабуся не лише годувала — вона вміла *ростити*. А, значить, і лікувати. Заболить живіт від зеленухи — сизих яблук і абрикос-дички, — до бабусі! Бабуся щось в піч прошепоче, послинить палець, обведе навколо пупа — минулося, їй-право, не болить! Чи, скажімо, не витримала корова Лента моїх хвостів, коли я всьоме чи вдесьте пробігла перед нею, щоб, звісно, не корова, а пастушок побачив мою обновку — "бобочку" з байки, і підчепила мене за "бобочку" рогами... Лягаєш спати — бачиш, як заміряється Лента своїм кривим рогом, чмише в лице, дивиться своїми красивими очима в твої перелякані очі... Бабуся тут як тут. Стриже тобі нігті на руці й нозі, гриву над лобом, замотує твої чорні нігті і чорне волосся в червону заплоч, вкручує шилом у сволок твій переляк... Все!

Хай ось куплять мені нову "бобочку"! Буде тій Ленці, буде...

Гаврило Симонович Голота і Настя Максимівна Середа побралися, коли їм було по 17 років. Їхній первісток, мій дід Мефодій Гаврилович, знайшовся 1900 року. Дітей народили шестеро. Всі діти виросли, та потрапили під лиху годину воєн і революцій, тож живими лишилися син Мефодій та дочки — Марія, Олександра, Тетяна. Двоє синів, Іван та Яків, пропали безвісти. Тож прабаба не відпускала від себе внуків, а правнуків не в міру панькала. Хоча... Пам'ятаю свій — перший і останній! — похід до колгоспного саду. Страх, бажання будь-що нарвати черешень, тугіше затягнутий поясок на платтячку, стиглі черешні в пазусі... Додому поверталося не переможно — великі плями сяяли на грудях занадто викривально. Бабуся їх одразу помітила.

— В саду була? Крала?

В колгоспі черешні зріли чомусь раніше... Бабуся відповіді не чекала. — Ану підійди! — Іду до печі, до бабусі, що нагнулася по заслінку. Ноги, хоч і молоденькі, п'ятирічні, не несуть. Прабаба раптом аж надто дружнорозгинається і... як дасть мені дідовою нагайкою, що чомусь висіла дома на стовпчику:

— Не будеш красти, не будеш, ніколи не будеш красти!

Правда ваша, бабусю. Так воно і є. Спасибі вам і доземний уклін хлібам і наукам вашим.

Дід казав, а батько запам'ятав

Мій батько, Василь Мефодійович Голота, один із шести синів Мефодія Гавриловича Голоти і Агафії Явтухівни Руденко, обожнював свого діда Гаврила. Він мені й розповів про нього. Гаврило Симонович мав зріст 190 сантиметрів, блакитні очі, прямий ніс і темно-русаве волосся. Стрункий і широкоплечий, був призваний "на дійствительну" до Семенівського

Фото зроблене в Кривому Розі 1947 року. Василь Мефодійович, Мефодій Гаврилович, Іван Мефодійович Голоти

царського полку і прослужив 4,5 роки (1904–1909 рр.). Баба Настя хазяйнувала сама з малими Мефодієм і Марією. В імпералістичну діда "призвали знову" — з 1914 по 1917 був на позиціях в Пінських болотах". Дома чекала жінка з шістьма дітьми.

1921 рік — голод. Мололи курай, пекли оладки... Тільки шестестерев над Базавлуком та Базавлучком свідчив про те, що ними відходять з Миколаївки залишки чергової влади. Червоні прийшли і лишилися. Поміщицька земля була уєспільнена. З 1924 року сім'я прадідів Гаврила і Явтуха перебирається в Красне, на нові наділи. Там вони породичалися, одруживши Мефодія і Агафію, там народився мій батько (1927 рік) і його п'ятеро братів... У вісімдесяті, коли батько мій, Василь Мефодійович, захворів і важко переживав свій стан, я попросила його записати для мене

все, що він знає про наш рід і що йому найбільше запам'яталося з власного життя. Так я стала володаркою безцінної батькової книги, де є сторінки і про мого прадіда Гаврила: "Перед війною дід працював чабаном в колгоспі, і я дуже цим пишався. Обидва діди, і Явтух, і Гаврило — були чабанами, мали здорові герлиги. Коли прийшла війна, погнали худобу за Дніпро. Перед відходом дід Гаврило зайшов попрощатися, я просився з ними, але дід сказав: "сиди дома".

Після війни дід знову працював чабаном, згодом — шорникував узимку, влітку возив людям їсти... "Щоне ділі до діда й баби приходили на обід гості — згадує мій батько, — дочки із зятями, сини з невістками, розсідалися парами за столом. До борщу наливали по чарці. А після борщу починалися співи — без музики, але злагоджено. Починали спів дід або батько Мефодій. Виводили тітки Марія і Тетяна, мати Гапка, дуже гарно співала баба Настя. Наспівавшись, обговорювали новини і життєві справи. Розходились усі разом, під вечір — надходив час виправлятися. Дід і баба проводжали рідню до воріт.

Двір їхній ніколи не був огорожений, а був обсаджений — кущами бузку, жовтої акації, білою акацією, ясеними. У дворі — погріб (льох), невеличка хижка (літня кухня), повітка, за нею — ожеред соломи, свинарник. Великий, до гектара, город, що виходив до ставка. В кінці городу — колодязь. Ще біля хати був садок, де росли вишні, сливи, абрикоси. Всюди у діда лад. І в житті — також. У нього було заведено, що він поважав кожного, поважав свій рід. Розтелиться корова — обносить родичів молозивом, а потім, якщо у когось немає корови чи не доїться — молоко носить. Коли різав свиней, пригощав дітей і сватів "свіжиною" — перший день розносив по шматочку сала і м'яса, через день — по кілечку ковбаси чи кров'янки, чи ковбика. Так бувало,

— залізничний міст через річку Базавлук, а просто за ним, праворуч — Козацькі Могили.

"Так от, біля другої — повторював батько прадідові слова, — дідівщина. І додавав, вже від себе: — земля предків".

Прадід Гаврило Симонович Голота помер у 1954 році, свідомо попрощавшись із дітьми і внуками. Я пам'ятаю, як його хоронили і, прощаючись, цілували в руку. На його похоронах я вперше зрозуміла, що теж колись помру. А ще я побачила, як плачуть чоловіки — плакав мій тато, плакав Іван Іванович Пиріг — батьків перший учитель, до якого ось-ось мали повести й мене...

Не дивіться "мильні" серіали, а пішіть історії родів

...Чого я раптом звертаюся до вас, дорогі мої читачі, із цим смішним комусь закликком? Знову ж таки, згадую той, семирічний давности, день. В якусь мить присутні на тій, при лужку-бережку зустрічі, красняни посумнішали, почали відволікатись і від чарки, і від пісні. Нарешті якась бабуся не витримала: "Ой, давайте прощатися, бо скоро кіно почнеться..."

Жінки влячно і похапцем почали збиратися додому — їхні душі і уми заповнилися якась чергова Маріанна, — бодай у кіно багатьох плачуть...

"Прощай, село! Твої зелені плечі я обійму востаннє..." Обіймаю і я — востаннє — зелені плечі свого дідівського Красного, яке вже років з двадцять носить назву Садове. Хоч сади у ньому геть перевелися, в колись рівному ряду хат зяють виломи і страшним смертельним протягом тягнє звідти — на пагорб, на гробки, куди давно вибралися господарі колись ошатних дворищ. І ні хати, ні саду, ні міщних, круглоголових хлопчиків у дворі... Безперспективне село, що народилося і вмерло в двадцятому сторіччі. У двадцять перше перейшло лише кілька душ, що пам'ятають і шанують своїх прадідів і дідів, хто заховає ту пам'ять — колись! — за горбком...

І хочеться мені гукнути на цілий світ: "Людоньки! Допоки живі, напишімо на папері їхні імена. Бодай на папері! Вони ж таки приймуть, оті, хто розповість цілому світові про Україну і рід український. Про наш з вами рід..."

Не з гордині, а тому, що знаю, написала я про своїх прадідів. Звичайно, це лише дециня. А які сюжети, які драми, які сльози і сміх у моїх спогадах про моїх дідів і бабів, які страшні і незвичайні історії пережили батько і мати мої, їхні брати і сестри... Щось знаю із розповідей, щось відбувалося на моїх очах — та на всьому вже лежить патина часу, павутиння суєти і пилюка щоденної буденщини. Де ж наші родові саги, наші сюжети, писані кров'ю і потом на скрижалях історії, на шпальтах ланів життєвих і пшеничних? Де український літопис про життя-буття і його героїв? І як ніні бідують їхні сини і дочки на нашій землі?

Знайдіть поживклі фотографії. Вдивіться в ці лиця — гарні, совісні, — інакші, але й подібні до наших. Чи ми до них подібні? Цікаво знати, якими були ці люди. Напишіть нам про них. Напишіть про села, які ніні вимирають — продовжують вимирати, як і Красне-Садове: з корінних сімей там лишилося не більше десятка... Його — колись! — зелені плечі — старі і немічні. І нікому їх підперти й зігріти. Хіба й правда — нікому?!

● **Любов ГОЛОТА**
Дніпропетровська область

Софія РОТАРУ: «Я ПОЧИНАЮ СВЯТКУВАТИ СВІЙ ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ З 7 СЕРПНЯ...»

Кор.: Після того, як Софія перейшла працювати до Кримської філармонії, в тодішній пресі тривалий час обговорювалися причини її переїзду, а колишні компартійні чиновники і сьогодні публікують свої мотиви, версії щодо цього її кроку. Усталеною версією мотивації тоді було посилення на поганий стан здоров'я і буковинський, неприйнятний для нього, клімат. Чи була це єдина причина такого рішення?

Цього тижня у зоряній родині Ротару свято! У доньки, сестри, тітки, бабусі — народної артистки України, Молдови, СРСР, лауреата міжнародних конкурсів та фестивалів Софії Ротару — день народження. А родинні свята за традицією збирають усіх до рідної оселі, що в селі Маршинці на Буковині. Про сімейні традиції родини Ротару, минуле та сьогодення сучасної української естрадної пісні веде розмову із сестрою співачки Лідією Ротару журналістка Марія Вишневецька.

Кор.: Буковина багата і щедра на таланти. Щоправда, не завжди береже і леліє їх, а тому, очевидно, вони дистанціюються визнання чи збуваються як особистості там, де поцінують їхній талант і створюють належні умови для творчості. На щастя, доля талановитих дітей родини Ротару збулася на рідній землі. Тут зійшла зоря Софії, зробили свої перші кроки на професійній сцені і стали відомими далеко за її межами Ауріка, Лідія, Євген. Та де б вони не були, на родинні свята злітаються до родинного гнізда у мальовничі Маршинці.

Л.Р.: Справді, незважаючи на щільні графіки гастролей колективів, у яких ми всі працювали: Софія в “Червоній руті”, ми з Аурікою в “Черемоші”, а Євген у кишинівському “Орізонті”, — намагалися всі разом відзначати наші родинні свята. Найдовшим завжди був день народження Софії. Як вона сама жартує: “Я починаю святкувати свій день народження з сьомого серпня і завершую дев'ятого.” Оскільки народилася Соня 7, а у документах помилково записали 9. Родина наша дружна, велика. Попри те, що лише нас четверо працювало на професійній сцені, всі мої брати і сестри обдаровані, гарно співають.

Кор.: У мистецькому становленні Софії та її сьогодинішній її творчості посідають важливе місце фольклорні джерела, які свого часу визначили її мистецьку самобутність?

Л. Р.: У своїх інтерв'ю Соня завжди наголошує: “Я виросла з народною піснею, і перші мої виступи й успіхи пов'язані насамперед із нею. Українські й молдавські народні пісні для мене — джерело краси і духовна скарбниця.” Незважаючи на те, що іноді їй закидають, начебто вона відійшла від народної пісні, саме народна пісня допомагає їй і сьогодні бути цікавою та неординарною у виконанні сучасних пісень. Можливо, саме завдяки цілісній чистоті фольклорних джерел, у цій нелегкій боротьбі за право першості на естраді, — вона не здає позиції першої леді української естради. Щоправда, Соня в іншому інтерв'ю зізналася: “Не знаю, як склалася б моя творча доля, якби Володимир Івасюк не приніс мені пісню “Червона рута”. Можливо тому, вона завжди віддає належну шану Володимирові Івасюку як композитору, бо саме його самобутня творчість найбільш повно розкрила її індивідуальність: “Я розумію, — якось з сумом сказала вона, — такі пісні, які створював Володимир Івасюк, не народжуються щодня”.

їзду, а колишні компартійні чиновники і сьогодні публікують свої мотиви, версії щодо цього її кроку. Усталеною версією мотивації тоді було посилення на поганий стан здоров'я і буковинський, неприйнятний для нього, клімат. Чи була це єдина причина такого рішення?

Л. Р.: Для співаків не завжди легко виступати в Чернівцях, бо в повітрі надмірна вологість. Ви знаєте, що з голосовими зв'язками мають проблеми усі виконавці і не тільки буковинські. Але ці проблеми пов'язані швидше з великими навантаженнями, аніж з кліматичними умовами. А ось що серйозно Соні давалося взнаки, то це бронхіальні та легеневі хвороби. Але на рішення виїхати вплинуло ставлення тодішньої буковинської влади до митців загалом і, зокрема, до Софії. І воно було визначальним. А причиною того, що Соня пішла з Буковини, була конфліктна ситуація довкола святкування нашого родинного Старого Нового року. Саме тоді з армії приїхав брат Анатолій. Він приніс і прикрасив новорічну ялинку, яка достояла в хаті до Старого Нового року. За дотримання старого обряду батька нашого виключили з партії, а брата Анатолія — з комсомолу. Який це мало резонанс у селі, гадаю, не треба пояснювати. Ніякі прохання і благання Софії не дійшли до партійного сумління номенклатурників. Не міг вплинути на ситуацію і брат чоловіка Софії — Валерій Євдокименко, який тоді працював у партійних структурах.

Кор.: Наскільки я пам'ятаю, і сама Соня потрапила тоді у немілість?

Л. Р.: Так. На фоні всенародної любові слухачів, визнання і популярності далеко за межами України, — сестру звинувачували мало не в націоналізмі, бо на афіші допрізвища Ротар було додано літеру “У”. А за те, що під час гастролей у Німеччині, Угорщині та Чехословаччині вона вчасно не сплатила комсомольські внески — на її голову посилалися нові звинувачення, а у всіх творчих колективах і закладах нашого міста були проведені комсомольські збори, на яких митців мали засудити поведінку заслуженої артистки України Софії Ротару... Правда, далеко не всі митці-комсомольці виконали настанову партійного керівництва. А чого була варта тяганина з самим переїздом Соні та колективу “Червона рута” до Криму. Як брутально чинився опір передачі костюмів та намагання керівництва залишити назву ансамблю “Червона рута” за чернівецькою філармонією... Ясна річ, що тоді мало хто знав, скільки духовних, творчих і фізичних зусиль витратила Соня як людина і співачка, через які терни пройшла, щоб залишитися “зіркою”. Скільки запланованих гастролей за кордоном не відбулося через примхи місцевих чиновників та партійних босів... А відтоді, як Соня виїхала, її офіційно не запрошували на жоден фестиваль, який проходив на Буковині: “Червона рута”, імені В. Івасюка, “Доля” та ім. Н. Яремчука. Тим часом преса постійно звинувачує її в тому, що вона забула, звідки вона вийшла...

Кор.: Чи відчували ви на собі оцей

владний диктат, адже коли Софія і ансамбль “Червона рута” все-таки перейшли, ваш дует з Аурікою і ансамбль “Черемош” залишилися працювати в чернівецькій філармонії?

Л. Р.: У ті часи ми дуже багато гастролювали і співали не під фонограму, як нині. Заробляли для філармонії великі гроші. Але коли заходила мова про присвоєння нам звання заслужених артистів, обласне керівництво гальмувало подання документів, аргументуючи свої дії тим, що ми, мовляв, ще встигнемо отримати своє. Це пізніше ми зрозуміли, що нас як дует просто використали і викинули на смітник історії української естради. Можливо, через такі сумні реалії і перспективу творчого “зростання” з нашої філармонії пішли свого часу В. Зінкевич, О. Серов, В. Удовиченко, Л. Сандулеса та І. Бобул. І, як не прикро визнавати, але така доля викинутих не оминула тоді і талановитий дует сестер Євгени та Катерини Зайцевих з ансамблем “Смерічка”. Я пам'ятаю не одну прикру зустріч з тодішнім начальником обласного управління культури В. Королюком (за фахом істориком). Він ніколи до нас не ставився добре. І я вважаю, що з Буковини йшли талановиті митці тому, що з ними ніхто не рахувався. Вже не кажучи про створення належних творчих умов. Адже до творчих людей має бути зовсім інше ставлення, оскільки їхнім робочим інструментом, окрім голосу, є ще й філігранна нервова система. В основному митці, письменники — люди творчих професій — вразливіші, чутливіші на образи чи любов.

Кор.: Чи змінилося щось у ставленні до людей культури, митців за ці десяти останні роки?

Л. Р.: З досвіду моїх сестер — Софії та Ауріки, колег, які працюють у шоу-бізнесі, — кардинальних змін не відбулося. Митців, як і за радянських часів, використовують чи то в благодійних акціях можновладців, чи в різних політичних кампаніях, що свідчить лише про одне — людей культури, митців і сьогодні влада вважає тільки обслуговуваним її персоналом. Інакше як пояснити той факт, що влада не спромоглася і не надала можливості Соні у 50-річний ювілей виступити не те що на головній столичній сцені Національного палацу культури “Україна”, а й на сцені рідних Чернівців? Як приклад, можна навести вшанування в Росії, відзначення в Москві ювілею А. Пугачової. На сьогодні є проблемою відкриття її офісу в Києві, на грані зриву організація нинішнього ювілейного туру. Як і раніше, талант на Україні не має належної підтримки з боку держави. Аби збутися в Україні, треба виїхати за її межі аж вмерти.

Кор.: Чи щасливі ви сьогодні, адже на професійній сцені ви не працюєте?

Л. Р.: Очевидно, так сталося з Божою волею, що наші шляхи розійшлися. Ауріка через свої особисті причини пішла. Вважаю, що на всю ситуацію вплинуло знову ж таки ставлення наших чиновників від культури та керівництва області. Бо нас тричі філармонія подавала на звання, але... А людина влаштована так, що хоче, аби її працю належно пошановували. Це вже пізніше, коли наш дует розпався і ми впродовж чотирьох років працювали з Євгеном, зайшла мова про його відродження. До нас раптом почали проявляти увагу преса і журналісти, мовляв, ми про вас не

писали, давайте щось робити. Але час було втрачено. І все це прикро і жаль. Чи щаслива я сьогодні? Так! Бо у мене гарна сім'я, чудова донька Софія, яка мені допомогла пережити все це і творчі втрати. Чи шкоду я за минулим? Так! Але скоріше за тим, що не збулося! За своєю мрією дитинства, яка так і не зреалізувалася.

Кор.: Як ви оцінюєте рівень сьогодинішньої української естради?

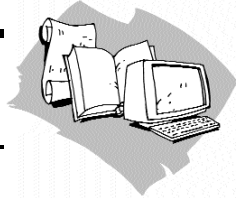
Л. Р.: Такі таланти, як Володимир Івасюк, Євген Мартинов, Ігор Білозір приходять на нашу землю, у наш світ не щодня. А саме від творчої індивідуальності, самобутності автора музики і тексту значною мірою залежить доля та імідж виконавця, його популярність у людей. Сьогодні ж доводиться спостерігати, як виконавця 1–2 пісень уже представляють у концерті як зірку. Тим часом, відпрацювавши під фонограму у збірних шоу на стадіонах, виконавець зникає. Чому? Через брак музичного репертуару, який виявив би його творчу індивідуальність. Але варто йому через деякий час знову з'явитися на радіо або телебаченні, як його вже величають заслуженим чи народним артистом. За ці десять років ми були свідками появи в Україні чималої кількості іменитих (тих, хто має звання) співаків, але тільки коли на “Слов'янському базарі” у Вітебську після довгої перерви виступила Софія, серця українців, які спостерігали за її виступом по телебаченню, сповнилися гордістю за українське естрадне мистецтво. Щось подібне пережили й ті українці, які були свідками її виступу у Москві під час днів культури України. Бо програма Софії була чи не єдиною, яка гідно представила українську естраду в сусідній державі. Перше відділення, як завше, склали лише українські пісні. Софія своїми виступами у Вітебську та Москві розставила усі крапки над “і” та акценти у тому, хто є хто в сучасній українській естраді і наочно довела, що вона і сьогодні є неперевершеною зіркою на пісенному небосхилі України. Вона завжди у своєму мистецтві нова, несподівана, сучасна. Змінюються хіба що силуети її одягу, зачіска, пластика, ритм, але вона така ж чарівна, емоційно правдива. Натомість, як на мою думку, професійний рівень основної маси співаків дуже низький, безбарвний і безособистісний. До цієї маси, щоправда, не належать Таїсія Повалій, Олександр Пономарьов...

Кор.: Як ви гадаєте, за цих реалій, чи є майбутнє в українській естраді?

Л. Р.: Якщо не відбудеться кардинальних змін у ставленні до культури з боку держави і влади, до Олімпу слави будуть пробиватися лише ті, хто сильніший, багатший і нечистоплотний. А за таких обставин навряд чи буде не те що велике, а й узагалі, будь-яке майбутнє в українській естраді і визнання у світі, як то було колись. Пригадайте, нашу “Червону руту” співав не тільки увесь Союз, а й світ. А “Черемшини”?..

Кор.: Відтоді минули роки. Скажіть наостанок: дружна родина Ротару, як і раніше, збирається на родинні свята?

Л. Р.: У Маршинцях живуть наші брати Анатолій та Євген. І ми намагаємося дотримуватися наших родинних традицій. Щоправда, Софії та Ауріці не так просто викроїти на це час, бо спрогнозувати наперед гастролі не завжди вдається. До наших традиційних зібрань додалася ще одна, щоправда, сумна дата. Нині ми всі разом буваємо і в скорботній для нас день — день смерті нашої мами. Людини, який ми завдячуємо не лише своєю появою на світ, а й усім, чого досягли в житті, навчилися робити і цінувати, чим нині володіємо. Бо саме з її голосу ми почули перші пісні нашого багатонаціонального краю, з молоком нашої матері увібрали любов до нього і несеємо у своєму серці, незважаючи на гіркий присмак наших взаємин із владою. Ці почуття переповнювали душу Софії, коли вона вітала своїх земляків із новим, третім тисячоліттям: “Де б я не працювала, на яких сценах світу не виступала — всі мої пісні звучать для вас, мої земляки. Всі вони присвячені людям, з якими я зростала і яким завдячую тим, чого досягла на професійній сцені. Бо тут моє пісенне джерело. Тут починався мій шлях у велике мистецтво. Тут злетів мій “сизокийліт” пісенний щасливий птах. Тут, на буковинській сцені, прийшло до мене справжнє визнання і слава. І звідси пролягла моя зоряна дорога у багатий, незбагненно красивий світ

Людмила ТКАЧ: «ВСЕ ПОЧИНАЄТЬСЯ ВІД ПЕРШИХ ОСІБ»

Проблеми, пов'язані з функціонуванням державної української мови, сьогодні знову на часі не лише в українському суспільстві, а й за його межами. Ними переймаються не тільки громадсько-політичні сили в Україні, а й дипломатичні відомства сусідньої держави. Про те, чому так відбувається, і про історичні закономірності перебігу подій довкола української та російської мови веде розмову з кандидатом філологічних наук, доцентом кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича Людмилою Ткач — журналістка Марія Вишневецька.

Кор.: 3 моменту проголошення України незалежною, суверенною і самостійною державою, кардинальних змін у вирішенні проблем, пов'язаних з упровадженням і функціонуванням державної української мови, — не відбулося. Як на ваш погляд, чи існують певні історичні закономірності, наслідком яких є мовна ситуація в Україні?

Л. Т.: Ясна річ, за тих історичних стосунків, що існували між Україною і Росією, мовні проблеми завжди були політичними. Але чи варто нам сьогодні наслідувати поганий приклад? Адже хибна національна політика була одним з вирішальних чинників, який зруйнував Російську імперію. У сучасному світі національні конфлікти найбільш болючі і мають дуже важкі наслідки. Хіба не цього вчить приклад Югославії й Чечні?

Кор.: Нині проросійськи налаштовані політичні сили стали на захист російської мови в нашій державі. А чи є в українському інформаційному просторі Україна? І чи задовольняє такий простір духовні потреби українців?

Л. Т.: На ваше запитання відповісти, з одного боку, просто, з іншого — складно, тому що дуже багато різних аспектів воно охоплює і залежить від того, що ми розуміємо під терміном Україна. Тож якщо під ним розуміти сукупність усіх тих ознак, які становлять цілісну українську державу, в якій український народ — що дав назву цій державі і є історичним спадкоємцем території, на якій сформована ця держава, — має право в своїй державі на виявлення і реалізацію своїх матеріальних і духовних потреб, то навряд чи можна відповісти ствердно на ваше запитання. Оскільки культурної самореалізації, економічного добробуту, психологічного комфорту, перспективи для своїх нащадків українці в сучасній Україні поки що не мають.

Кор.: І це — на десятому році нашої незалежності?

Л. Т.: Коли процеси відродження обговорювалися на найвищих трибунах 1989—1990 рр. (ще до проголошення незалежності України), то потребу розширення сфер уживання української мови, повернення «забутої» спадщини (насправді вона була не забута носіями цієї спадщини, а заборонена) у суспільстві сприймали пози-

тивно, з розумінням з боку російськомовних верств населення, навіть з емоційним піднесенням. Започатковувалися курси вивчення української мови у військових частинах, державних установах тощо. Всі ці проблеми звучали й активно обговорювалися, але, на жаль, у багатьох випадках цим-таки обговоренням все й обмежувалося. Коштів, потрібних для оплати роботи викладачів й вироблення нової методики викладання мови, орієнтованої на дорослих освічених людей з відповідним професійним рівнем, не виділялося. А самотужки такі речі не роблять, і ми могли запропонувати традиційний шкільний курс української орфографії й пунктуації з елементарними стилістики. Ясна річ, цього було недостатньо й тодішня українізація мала всі ознаки дилетантства. До серйознішого рівня не дійшло, бо з проголошенням незалежності України завершився процес перерозподілу влади і власності, для якого на початкових етапах потрібна була енергія, що її викликали гасла національного відродження. Для нового (фактично — старого, партійно-номенклатурного) класу власників ці гасла втратили актуальність і процес українського національного відродження почав згасати, розчинився, зазнавши руйнівної дії свого сприйняття асоціації з економічним занепадом...

Кор.: Чому ж наші гасла всуціль декларативні, а прагнення до національно-культурного відродження не доходять до конкретних справ?

Л. Т.: Знаєте, я сама для себе хотіла знайти відповідь на ці запитання. Чому? Чому бабуся, яка проводила онуків до дитячого садка, замість того, щоб вчити дитину рідної мови, наламувала свого язика російською мовою? Чому випускники сільських шкіл, опинившись у місті, забували про мову рідної хати і своїх дітей віддавали до російської школи? Чому своїх нащадків і досі називають Анжелами, Жаннами, Сніжанами, Моніками, Крістінами (не — Христинами), Блейками. Хіба це не парадоксальна ситуація, що захисту своєї мови потребує народ, чисельність якого близько 50 мільйонів, між тим як 900 тисячам естонців зникнення рідної мови не загрожує?

Кор.: А наслідки такої ситуації сьогодні вже відчутні...

Л. Т.: І все тому, що досі немає жодного суто українського телевізійного каналу у такій державі, яка називає себе Україною, в якій українську мову проголошено державною.

Серед переліку періодичних видань (яких за каталогом не так уже й мало), з 11 тисяч 8 — російськомовних, а українськомовні видання знову ж таки не мають високих тиражів. Вони неконкурентоспроможні щодо поліграфічної якості і щодо тієї ціни, яку потрібно за них заплатити.

Таким чином, український мовний інформаційний простір, який забезпечується трьома традиційними джерелами: відео-аудіоканалами і поліграфічною продукцією — на сьогодні заблокований.

І головна причина цього — економічна. На наших телеканалах організовано таку фінансову діяльність і такі основи господарювання, які не дають змоги реалізувати повноправне функціонування української мови упродовж усього ефірного часу мовлення. Оскільки не всі акції наших телеканалів перебувають у руках тих фінансових кіл і груп підприємців, які зацікавлені у збільшенні українського інформаційного простору.

Кор.: Про що це свідчить?

Л. Т.: А про те, що, напевно, в Україні ще не сформувалася достатня, кількісно значна група підприємців, які володіють великим капіталом і які є носіями української культури, зацікавленими в тому, щоб відтворювати цю культуру і мову як одну зі складових своєї індивідуальності. Очевидно, такий клас українських підприємців ще не сформований.

Те, що ми маємо явний дисбаланс у розподілі ефірного часу на різних телеканалах не на користь української мови, фактично відображає економічні позиції і статус українських підприємців, мінімальні

можливості україномовного і українсько-культурного населення впливати на суспільне життя країни, адже засоби масової інформації, за ще не зужитою тоталітарною традицією — це насамперед засоби впливу, а вже потім — засоби масової інформації. Саме тому цю проблему не можна спрощувати до проблеми протистояння мов. На мій погляд, це не лише непрофесійне, а й спекулятивне спрощення.

Кор.: Якщо я вас правильно зрозуміла, то це не є суто мовною проблемою?

Л. Т.: Так. Це проблема того значного прошарку українського суспільства, яке ми зовемо російськомовним, але, зрозуміло, що за своїм етнічним корінням — українського, який сформувався в часи тоталітарної союзнаї держави і який, власне, не втратив своїх панівних позицій. Основу його становлять колишні номенклатурні комсомольці, які саме тепер досягли політично зрілого віку і намагаються таким чином впливати на інформаційну ситуацію в Україні. На жаль, за цим впливом легко вгадується давно сформована орієнтація на масову культуру радянського зразка.

Кор.: Пані Людмиле, за такої ситуації чи доречним видаються вам заяви щодо дискримінації російської мови та утисків російськомовного населення в Україні?

Л. Т.: Гадаю, чергове спекулювання проблемами російської мови в Україні аж ніяк не має на меті якогось культурного поступу чи захисту культурних прав російськомовного населення. Проблеми російської мови як мови спілкування в Україні не існує. Історично склалося так, що цією мовою володіє усе доросле населення нашої країни. І це добре! Чим більше ми знаємо мов, тим більше можливостей для наших контактів з людьми і самостійного вибору інформації. Інша річ, що нам повсякчас наві'язують проблеми надання офіційного статусу російській мові. Щодо цієї проблеми і українці, і росіяни мусять бути чесними одні перед одними. Чому лише російській мові потрібно надавати офіційного статусу, адже в Україні живуть представники багатьох інших національних меншин, для яких Конституція України закріплює однакові з росіянами права? Якщо володіння російською і незнання багатьма українцями своєї рідної мови і культури є наслідком русифікаторської колонізаційної політики Росії на Україні, то навіщо в незалежній державі закріплювати наслідки колишньої колонізації? Якщо ж права російської мови обстоюють як культурне право росіян до національної ідентичності, то це право російська мова має. Гадаю, що варто уважніше й соціологічно обґрунтованіше поставитися до вивчення російської мови у закладах середньої освіти. Я переконана, що російську мову в школах потрібно вивчати. Статус російської мови усталиться природним чином, коли ми відмовимося від імперської ностальгії, коли середньостатистичний громадянин України економічно зміцніється і задоволення своїх культурних потреб буде вбачати не лише в межах рідної культури, а й у пізнанні культури інших народів, а особливо того народу, який віками жив на українській землі. Українська мова є природним складником нашого географічного середовища, так само, як ліси, річки, увесь ландшафт, у якому ми живемо. І з цього погляду на неї так само поширюється потреба здорової екології. Всі, хто живе в Україні сьогодні, мусять усвідомити не лише свої прагматичні інтереси, а й свій моральний обов'язок перед українською мовою, яка виторвилася лише тут як певний культурно-психологічний феномен і яка не має для свого життя іншого природного місця на землі.

Кор.: Що необхідно зробити, щоб українська мова перестала бути темою обговорення і політичних спекуляцій та набула реально належного статусу державної в Україні?

Л. Т.: Допоки українська мова не стане кваліфікаційною вимогою до посади, а знання її не буде матеріально заохочене (до речі, за знання іноземної мови в радянські часи і тепер доплачують 15% посадового окладу), допоки через відсутність державної національної політики проблемами національно-культурного відродженням впровадженням і функціонуванням державної мови перейматимуться лише політичні партії та громадсько-культурні організації, — доти ми змушені будемо захищати свою мову і культуру в своїй державі. Бо у ставленні до української мови як державної все починається від перших осіб держави. До того й самі українці, як ніхто інший, мусять дбати про позитивне сприйняття своїх національних потреб і прагнень. А це означає — дбати про піднесення культурного рівня, відмовитися од культивування ста-

ЯКОЮ ГОВОРИТЬ ЄВРОПА?

Ведучий рубрики —
доктор філологічних наук
Костянтин ТИЩЕНКО

8. АЛБАНСЬКА, ЦИГАНСЬКА, ВІРМЕНСЬКА, ОСЕТИНСЬКА — мови, зібрані тут під спільною назвою «мови індоєвропейського Півдня». Проте кожна з них уособлює окрему групу індоєвропейських мов.

Албанська є продовженням давньої іліро-месапської групи індоєвропейських мов, яка була близькою і до фракійської мови. Офіційна мова Албанії (бл. 3 млн. мовців), вживана також албанцями в Косово (1,8 млн.), в Італії (120 тис.), Греції (60 тис.); окремі албаномовні села є в Румунії, Болгарії, Македонії, Україні (Одеська обл.). Дві діалектні області — тоскійська (пд.) і гегська (пн.). Сучасна літературна мова склалася наприкінці XIX ст. В албанській мові 7 голосних і 29 приголосних. Наголос сталий — переважно на передостанньому складі. Втрачені старі індоєвропейські початкові й кінцеві голосні. За граматичною структурою — синтетично-флексивна мова. Ім'я має 3 роди, 4 типи відміни, 6 відмінків (родовий і давальний збігаються), пре- і постпозитивний артиклі. Дієслово має два типи дієвідміни, 6 способів, 3 прості і 5 складних часів. Порядок слів у реченні порівняно вільний. Словник має, окрім питомого індоєвропейського фонду, чимало запозичень різних епох з грецької, латинської, слов'янських, тюркських, італійської, французької мов. Упродовж тривалої історичної взаємодії з мовами інших груп (болгарською, грецькою, румунською) албанська мова розвинула низку спільних з ними рис, утворивши з ними т. зв. балканську лігу мов.

Циганська — одна з індоарійських мов індоєвропейської родини мов. Предки носіїв циганської мови залишили Індію кількома хвилями, починаючи з V ст., і поширилися по всьому Близькому Сходу і Європі, а згодом — і в цілому світі. За оцінками різних дослідників, кількість мовців становить від 1 до 5 млн. Розвиваючись в іншомовному середовищі, циганська мова зберегла свій основний індоарійський лексичний фонд і найважливіші граматичні риси, спільні з мовами Центр. Пн.-зах. Індії. У циганській мові індоарійські дзвінки придихові стали глухими, флексивність змінилася на аглютинативність. Тривале перебування циган на Балканах сприяло розвитку в циганській мові рис, властивих для балканської ліги мов: артикль, замінники інфінітива тощо. Усі цигани двомовні: вони вживають рідну мову в побуті, у спілкуванні між собою, у пісенному фольклорі, а за інших обставин користуються мовою навоколишнього населення.

Вірменська є державною мовою Вірменії, де живе бл. 4 млн. вірмен. Ще 2 млн. розпорашені в діаспорі (Сирія, Ліван, Іран, США, Франція). В основі вірменської мови (хайарен) лежить мова племінного союзу хайаса-вірмен у складі держави Урарту. Як етнос вірмени сформувалися у VII ст. до н. е. Давньовірменська мова відома з часу створення вірменського алфавіту у V ст. н.е. (приписується св. Месропу Маштоцу). Письмово-літературна форма її — грабар — збереглася досі як культова мова. Від XII ст. формуються нові вірменські діалекти, а з XVII ст. — нова літературна мова з двома нормами — західною нормою діаспори (константинопольською) та східною нормою, прийнятою у Вірменії (араратською). Східна норма має 6 голосних і 30 приголосних. Роду немає. Числа — два: множина утворюється аглютинативно. Є 7 відмінків, 8 відмін. Дієслово має 3 стани, 5 способів, 3 часи, 3 види дії, 2 типи дієвідміни, 7 типів дієприкметників. Означення препозитивне і не узгоджується зі своїм означеним. Порядок слів SPO. Сім діалектів вірменської мови включають до 50 територіальних говірок.

Осетинська — одна з іранських мов індоєвропейської родини. Офіційна мова (поряд з російською) у Пн. Осетії; поширена також у прилеглому районі Грузії — Пд. Осетії. Усього мовців до 500 тис. Осетинська — нащадок тих східноіранських мов, до яких належали мови давнього населення українських і прилеглих зі сходу степів аж до Центр. Азії: скіфів, сарматів, масагетів, саків, аланів, роксоланів та ін. Іранці-алані пройшли від Центр. Азії до Західної Європи, де топонімія досі зберігає їхню пам'ять у назві Каталонія (Гото-Алания), численних назвах з компонентом «Ален» (Франція), у назві м. Яси (Румунія), у групі топонімів з компонентом «Яс» в Угорщині тощо. Сучасна осетинська мова має 2 діалекти — іронський (основа літературної норми) і дигорський (поширений у зах. частині Пн. Осетії). Своєрідність осетинської мови визначили, по-перше, контакти з мовами Давньої Європи (слов'янськими, балтійськими, германськими та ін.) у II—I тис. до н. е., а, по-друге, — вплив місцевих мов Кавказу, які стали для неї субстратом, коли предки осетин алани перемістилися на початку н. е. з Подніпров'я на Кавказ. Тому осетинська мова відрізняється від інших іранських у фонетиці — наявністю специфічно «кавказьких» абруптивних (змично-гортанних) приголосних, а в морфології — аглютинативністю та багатьма відмінками. Писемність — із кінця XVIII ст.

До українського словника з мови давніх ілірійців прийшли слова *ватра* і *кабіна*, зате ілірійські топоніми значно численніші: Карпати (букв. «скелясті»), Медобори («міждолини»), Самбір, Бескид, Дукля, Іква, Горинь, Стрий (о. Трубочов). На Заході їх іще більше: Барі, Бріндізі, Боснія, Бухарест, Далматія, о. Корфу, о. Мілос, Ліворно, Паруза, Спліт, р. Тібр.

МИСТЕЦТВО ЗАРОБЛЯТИ ГРОШІ

Цього разу на засіданні Чернігівського прес-клубу ринкових реформ ішлося про поєднання мистецтва й комерції. У ролі гостя-доповідача виступив перед журналістами директор Чернігівського обласного театру ім. Т. Г. Шевченка Сергій Мироненко.

Він очолив театр лише 1 червня і, хоча й характеризує себе як "людину не театральну", має великі плани щодо подальшого процвітання обласного театру. Для цього, як вважає пан Мироненко, кожна вистава має бути вдалим комерційним проектом. Спектаклі повинні самоокуповуватися і тому мають бути просто вражаючими, аби привернути увагу глядачів. Взірцем цього є поки що єдиний комерційний проект із часу директорства Сергія Павловича — вистава "О'кей, Мойшо", яка окупила себе на 40 % всього за 2 покази, завдяки цінам на квитки (до 12 грн.).

Уже сплановано й програму святкування у жовтні 75-річчя театру. Восени готуються бути представленими на суд глядачів аж три прем'єри: у вересні — п'єси режисерів Андрія Бакірова "Мертві душі" та Сергія Кузика "Наталка-Полтавка", на початку жовтня — спектакль "По сторінках оперет" режисера Віри Тимченко.

Стару систему керівництва театром Сергій Павлович відверто назвав "великим гальмом" на шляху до розвитку комерційного мистецтва. Його наміри перебудувати театральне життя підтримали й народний артист України Вадим Васильєв та режисер-постановник Сергій Кузик, що також завітали на засідання прес-клубу.

Розпланована й система виходу в світ прем'єрних спектаклів — за рік їх має бути показано щонайменше шість.

Нове керівництво театру планує змінити й цінову політику. Прем'єрні квитки коштуватимуть тепер не менше 10 грн., на наступні вистави — будуть трохи дешевшими. А наприкінці театрального сезону ціна впаде десь до 3 грн.

Сергій Мироненко вважає, що мистецтво повинно інтригувати. Тож на любителів театру, за його словами, чекає низка нових і цікавих проектів.

От тільки чи не стане на заваді потягу до мистецтва його комерційна спрямованість?

Олена ПОТОЦЬКА

Одразу треба зазначити, що конфліктна ситуація в театрі вже вийшла за його стіни. Днями одна з чернігівських газет вмістила публікацію під промовистим заголовком: "Мироненко проти Грипича": "Треба працювати так, щоб глядачі йшли у театр". І далі газета цитує С. Мироненка: "Головна проблема нашого обласного театру — застій". А далі стосовно художнього керівника театру, народного артиста України Володимира Григоровича Грипича, який, на думку директора, є гальмом в оновленні театру, і "вже у такому віці, коли важко активно займатися творчим процесом", — "художній керівник живе минулим".

Ну, стосовно віку, то це ще запитання, чи й справді вік згубно впливає на творчість? Тоді ще про один аспект, який не є секретом в театральних колах. На місце Грипича давно готувався молодий, талановитий режисер театру Андрій Бакіров. Тепер новий директор категорично виступає проти цієї кандидатури і, кажуть, хоче, щоб художнім керівником став режисер Сергій Кузик, який щойно поставив "О'кей, Мойшо!" Слово "кажуть" я вживаю, бо йдеться про театральні чутки. Я не боюся звинувачення в їх поширенні, коли бракує елементарної гласності. Чому б не обговорити такі важливі моменти відкрито, а не кулуарно?

Отже, на які зміни орієнтовано театр призначенням нового директора? Даваймо спокійно розберемося. Обласне управління культури і його начальник Олег Васюта про ці зміни говорить відкрито, гласно. Більше того: наша область оголошена експериментальною по переведенню культурно-мистецької сфери на ринкові рейки, стосовно чого є, нібито, підтримка і в Міністерстві культури та мистецтв. Суть проста: культура повинна якомога більше заробляти і менше брати з бюджету. В рамках цього

експерименту вже реформовано колишню обласну філармонію в обласний філармонійний центр фестивалів та концертних програм і те, що філармонійна робота стала цікавішою, свідчить, що бувають зміни й на благо. Почато реформування з комерційним ухилом Чернігівського художнього музею. Але тут діється чимало дивного, і то тема окремої розмови.

І ось — наш головний театр. У чому можна абсолютно погодитися з Мироненком, так це в тому, що тут справді треба долати застій. До речі, застій цей виник далеко не сьогодні, а в попередні роки чи й десятиліття. Тоді, коли ніхто не рахував, скільки доходу дадуть вистави і скільки дасть держава з бюджету, коли не так важливо було, що ставиться, аби ставилося те,

ТЕАТРАЛЬНІ ДРАМИ ЧЕРНІГОВА

"що треба". І прикро, коли в ролі глядачів строем приводили до театру "по культурний програми" роти солдатів чи з десяток шкільних класів, де квитки були "розповсюджені" оптом.

Але певне подолання застою якраз і намітилося кілька років тому, коли в театр прийшла з Молодіжного театру група талановитих акторів на чолі з актором і режисером Андрієм Бакіровим, який поставив із цією своєю командою і за участю молодого поповнення шевченківців та й ветеранів театру цілу низку цікавих вистав.

Втім, може, обласне управління культури просто хоче пришишити це подолання застою, призначивши в театр молодого, енергійного директора? Сергій Мироненко відверто зізнається, що театр — справа для нього, по суті, нова. У принципі, це не страшно: йому ж не грати на сцені, не ставити вистави. Просто керувати театральною політикою колективу. Може, для цього потрібні якісь специфічні, ринкові, комерційні таланти?

Сергій Мироненко прийшов до театру якраз із такої комерційно-мистецької структури — фірми "Арт-імперія". Під його керівництвом фірма в останні рік-півтора шокувала чернігівського глядача нашестям театральних та естрадних зірок, в основному російських. Чого вартий хоч би показ російського спектаклю "Імператриця" про Катерину Другу, акція, що наробила стільки галасу в Чернігові. Більшість цих шоу-проектів здійснилася якраз на сцені театру ім. Т. Шевченка. Не випадково дуже популярний в місті актор на одному святі публічно, при сотнях глядачів, зі сцени цього ж театру заявив: "Театр ім. Т. Шевченка перетворюється на філіал "Арт-імперії". А де є імперія, там нема "арту", себто, мистецтва.

Отже, знову — "арт" і гроші. Як бути? Адже це правда, що театр поки що не самофінансується, навіть незважаючи на постійне надання в оренду свого залу для різних акцій. Сама будівля давно потребує ремонту, і цього року кошти на це держава, нарешті, знайшла. А далі? Під загрозою виплата навіть тих невисоких зарплат, які мають митці. Цього року на зарплату виділено лише 80 відсотків від потрібного. А потреби ці немалі: в театрі працюють (і творчій, і технічній персонал) майже 200 людей. Де ж вихід?

Безперечно, в динамізації творчого життя. Безперечно, 2—3 прем'єри за сезон (по одній на режисера!) — це мало. Але що ставити? Сергій Мироненко категорично проти так званих вистав "на малій сцені": це коли глядачі теж сидять на сцені, поруч з акторами, які грають виставу. І таких глядачів, ясно, що чоловік 80—90. Це вистави не комерційні, начебто слухно заявив Мироненко. Таких вистав зараз у репертуарі театру три. Грипич поставив спектакль "Яма" ("Женя") за повістю Купріна (до речі, цей досить масштабний спектакль міг би йти і на великій сцені). Андрій Бакіров поставив поетичну феєрію за творами Гарсія Лорки "Історія про щастя і біду та кохання у саду", а також "Ідентифікація танго". Це блискучий спектакль із жанру авангардного театру за творами Мрожека, Йонеску і Достоєвського. І мені буде дуже шкода, якщо цей

спектакль-потрясіння, який викликав фурор уже не лише в Чернігові, зникне з репертуару.

Між іншим, всі ці три "некомерційні" вистави є справжнім мистецтвом. Як його зберегти для глядача?

Постає питання створення "малої сцени" при театрі зі своїм репертуаром для цінителів не лише шоу, а й серйозного мистецтва. Можливо, визріває й питання створення в Чернігові окремого мобільного театру, адже ж виник свого часу зі звичайного лялькового театру нинішній Чернігівський молодіжний, без якого нині неможливо уявити тетральне життя міста.

Але поки що, може, "неприбутки" від некомерційних вистав мали б перекриватися справді касовими виставами? Я можу під-

тримати Мироненка в прагненні самоокупності вистав. Особливо, знаючи, які скупі й недолюбі в Чернігові так звані "спонсори" й "меценати", на відміну від тих же Прилук чи Ніжина. Але що ставити? Ну, добре, "Мойшу" поставили. А далі? Глядачам уже набридли "гопакедії" у псевдоукраїнському стилі з дурнуватими Стецьками та іншими напівп'яними персонажами давноминулого.

До речі, про сучасність. Якщо не рахувати ту ж "Ідентифікацію танго", у театрі її майже нема. Про це бідкався той же народний артист України Вадим Васильєв, котрий недавно поставив хоч би "Аукціон", трохи осучаснивши давнювату п'єсу білоруського драматурга Делендика. Сучасних героїв на сцені нема! То біда всіх театрів. Де п'єси сучасних українських авторів?

Не прочитана до ладу і класика, у тому числі українська. У того ж Миколи Куліша є такі блискучі речі, та ж комедія "Отак загинув Гуска" або "Народний Малахій".

А які шедеври, причому, українською мовою, друкує столичний журнал "Всесвіт"! І п'єси, і прозу, яку можна інсценізувати.

Прикро, що не розкрито ще творчий потенціал чудових наших акторів. Уявімо, наприклад, блискучого комедійного актора Сергія Горшкова в глибоко трагічній ролі. Або нові роботи Олександра Куковерова чи Валентини Гаркуші (нехай вибачать мої друзі-актори, що я мушу перервати перелік, не назвавши ще багато чудових імен).

А чи збирається нове керівництво театру зайнятися тим, що називають у мистецтві "розкрутку"? На естраді з допомогою цієї "розкрутки", себто рекламування, часто надто настирливо, з безголосою, нікчемних стрибунців роблять так званих "зірок". У нашому ж театрі ім. Т. Шевченка є що дійсно "розкручувати". Уже зараз у репертуарі є гарні вистави. Окрім названих, це "Джованна" В. Грипича, "Лісова пісня" В. Тимченко, "Сон літньої ночі" та "Людина і джентльмен" А. Бакірова. Ці вистави можуть бути касовими. І потрібна не просто реклама в засобах масової інформації (це обов'язково!), а й різні фестивалі, шоу, беніфеїси, зустрічі акторів з глядачами для оцієї самої "розкрутки".

... До чого всі ці замітки? Я пропоную не конфронтацію, а розумний синтез, не рубання з плеча, а поєднання досвідів корифеїв та експерименту молодих. Не протиставлення "арту" і "ринку", а спробу їх поєднання. І головне — громадськість має право знати, що діється не лише на сцені, а й за кулісами театру. І ця громадськість, преса, радіо, телебачення, повинні, в свою чергу, підтримати наш театр ім. Т. Г. Шевченка, загалом театральне мистецтво. Я вже наводив такі цифри: щоб заповнити 800 місць у театрі на 200 вистав сезону, досить 160 тисяч глядачів. Тобто, виключивши навіть старих, німецьких, малих дітей, досить кожному жителю лише Чернігова (а ще ж є й область) прийти на виставу всього один раз на рік! І треба постаратися, щоб так було. Адже театр — це свято, яке завжди з нами.

● **Петро АНТОНЕНКО**
"Сіверщина" № 29 (405),
п'ятниця, 13 липня 2001 року

ПРО НАБОЛІЛЕ

ГЕНЕРАЛИ ЗВАЛИЩ

За нашим містом Черніговом щодня на звалищах відходів можна побачити до батальйону "бомжів". У них існують певні закони, певні території. У лісі можна навіть побачити курені аборигенів. Майже кожного другого вигнала на вулицю його сім'я. Навіщо в домі утримувати безробітного "хазяїна" чи "хазяйку" і платити за комунальні послуги безрозмірні платежі.

На роботу їх не беруть, а кудись поїхати на заробітки немає коштів. А голод — не тітка, от доля й погнала бідних на звалища. Вони обідрані, брудні, хворі та голодні, проклинають свій день народження, а з ним і нашу систему. Іноді накладають на себе руки. Серед них є багато спеціалістів різного профілю, багато хто має вищу освіту, а деякі — аж три дипломи. А скільки їх блукає містом, живучи у підвалах та на горищах? То чому б нашим чиновникам не створити закон про допомогу цим бідарям по всій Україні? Не думати про Канари чи Маямі, а згадати, що є пропаші душі. Вони ще не один рік послужили б суспільству. Багато з них повернулися б до своїх родин. У людей зажеврола б якась іскорка надії, скільки відновилося б поламаних життів! Ми знову б зустрічали їхні відкриті посмішки та лагідні очі. Життя — цікава штука, коли є достаток, є для кого і для чого жити.

ПРЕЗИДЕНТ ЛІКВІДУЄ "БІЛУ ПЛЯМУ" В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

У нашій області є місцевості в північних і західних регіонах, де вільно приймаються передачі радіо і телебачення Росії й Білорусії, зате дуже непросто подивитися українське телебачення. Ось такий собі "український інформаційний простір". Та ось нарешті ліквідовано ще одну "білу пляму" стосовно цього. Під час останньої поїздки до Чернігівщини Президент Леонід Кучма у своєму рідному районі урочисто відкрив новозбудовану Новгород-Сіверську трансляційну радіостанцію. Будівництво велось кілька років, спочатку Нацрадою з питань телебачення і радіомовлення, а завершувалося "Укртелекомом". Введення в дію телевежі сприятиме чіткому прийому національних телепрограм і розвитку зв'язку. Крім того, заплановано, що Новгород-Сіверський район стане першим в Україні у здійсненні пілотного проекту по запровадженню бездротового радіомовлення.

"ЧЕРНІГІВЩИНА ТУРИСТИЧНА"

Так називається новий путівник, який вийшов у світ завдяки управлінню з питань молоді та туризму обласної державної адміністрації. Нарешті сталося! Адже попередній путівник було видано понад 20 років тому. І прикро, що Чернігівщина, це золоте дно для розвитку туризму, так мляво себе презентує в цьому плані. Хоч показати є що! Досить сказати, що понад 200 пам'ятних місць мають не лише всеукраїнське, а й світове значення. У путівнику представлені видатні пам'ятки історії та архітектури. Тут є Чернігів, Ніжин, Новгород-Сіверський, Прилуки, Качанівка, Батурин, Любеч та багато інших місць.

Виступивши на презентації путівника, голова Державного комітету з питань молоді та туризму Валерій Цибух наголосив, що Чернігівщині давно час розвивати потужну індустрію туризму, за рахунок якої живуть і процвітають цілі держави.

ПРИЛУКИ: ЗАМАХИ НА ПІДПРИЄМЦІВ

Останнім часом Прилуки стали місцем якогось злочинного "полювання" на підприємців. Гримлять постріли, підприємці гинуть, отримують поранення. Нещодавно в місті працювала потужна бригада правоохоронців обласного центру в складі понад 100 чоловік на чолі з начальником обласної міліції М. Маніним, правоохоронці багато працювали над розкриттям і профілактикою злочинів. Однак злочинні дії тривають. Щойно вчинено напад на подружжя підприємців Каревіних у їхньому власному обійсті. У результаті Л. Каревіна доставлена з вогнепальним пораненням до лікарні, де їй було прооперовано. Злочинець викрав у потерпілої чималу суму грошей — виручку за товар. Порушено кримінальну справу. Для розслідування знову прибули оперативники з Чернігова.

Микола ФУРС

Лариса КАДИРОВА: «МЕНЕ БОЛИТЬ ТЕ, ЩО ЛЮДИНА КУЛЬТУРИ — ПРИНИЖЕНА, ПОСТАВЛЕНА НА КОЛІНА»

— *Пані Ларисо, як на ваш погляд, за такої соціально-економічної ситуації в державі, чи має шанс вижити український театр, зокрема, на периферії?*

— Як на мене, так! Але за умови, що в цьому мають бути зацікавлені як самі театральні колективи, так і ті люди, що живуть в регіоні, насамперед, влада. Бо жодна держава світу не спроможна утримувати стільки театрів, скільки нині існує у нас в Україні. Цього, зрештою, ніде й немає. Є національні театри, такі як: Комеді Франсез, Королівський Шекспірівський театр, Театр Но, Театр Кабуки, які утримуються державою, але це одиниці. Більшість театрів у світі працює на контрактній основі, на кошти меценатів чи спонсорів. У нас також є три театри, які утримує держава — це Національна опера, Національний український драматичний театр ім. І. Франка та Російський драматичний театр ім. Лесі Українки. Решта театрів в Україні підпорядковуються областям або є муніципальними.

— *...І доля їх залежить від регіональної влади і..?*

— І від того, чи потрібен місту, області театр! Чи бачить тамтешня влада в ньому нагальну потребу. Тому, на мій погляд, і театр має сам повернутися обличчям до міста чи області, щоб збагнути смаки глядача, що його цікавить... Створити опікунську раду любителів мистецтва театру, його митців. Так є по всьому світі. Звичайно, має пройти певний якісний відбір. Але відбір аж ніяк не мусить йти зверху. Цей відбір піде знизу, від того чи потрібен і який потрібен театр у кожному конкретному регіоні: за жанром, творчою спрямованістю і з яким творчим складом та керівництвом. Це має бути такий взаємний процес зацікавлених сторін: влади, митців, глядачів.

— *Але цей взаємний процес*

мав би регламентуватися на державному рівні законами, які забезпечували би додаткове фінансування, оскільки місцеві бюджети не спроможні покрити всі необхідні видатки на творчі та господарські потреби театру?

— Звичайно. Цей процес буде успішним і ми матимемо театр тоді, коли, нарешті, почне діяти Закон про меценатство, про культуру, про творчі Спілки.

— *Чи не здається вам, що через те, що ухвалені Закони не діють, — гасла про відродження національної культури і духовності стали програшними?*

— Саме через те, що ухвалені Закони не діють, ейфорія з приводу того, що ось ми незалежні, ось тепер... ось переступимо тільки поріг і все почнеться: розвиток національної культури, відродження духовності, адже ми всі підні цього — ейфорія ця пройшла. І до того часу, поки Україна не стане правовою державою; до того часу, поки в Україні не буде стабільно працювати економіка — говорити про нормальний розвиток культури неможливо. Це настільки все взаємопов'язано, це настільки міцний, абсолютний тандем: економіка — культура, політика — культура, але перед у ньому, все-таки, веде культуру. Від культури залежить економіка: не тільки як вона буде розвиватися, а й культура економіки. Від культури залежить політика, як нас сприйматимуть у світі. Від діячів культури, інтелектуальних людей залежить, як будуть у світі говорити про державу: як про інтелектуальну, правову з нормальною політикою, з нормальною економікою і дуже високою культурою. Сьогодні, на жаль, наші митці не мають можливості їздити за кордон, а про нас як державу судять по наших політиках, економіках, які там бувають, і по тому, що

ми робимо в нашій державі щодо реформ.

Як на мене, розвиток культури, політики, економіки — це взаємний процес, у якому має доминувати народ, з його проблемами, рівнем життя та культурою. Не можна сьогодні говорити: "Я люблю народ", — і нічого для того народу не робити. Нарешті, повинні бути конкретні справи!

— *І стосовно культури?..*

— Щодо культури, то повинна бути нормальна політика. Паритетна, а не за залишковим принципом, як у радянські часи. Так не може бути.

— *Що ви маєте на увазі?*

— Я не кажу, що держава має турбуватися... Держава повинна створити належне правове поле для розвитку культури! Закони повинні діяти. Наприклад, якби діяв Закон про меценатство, спонсорство, людині було б вигідно вкладати в культуру гроші. У нас є меценати, є багаті люди. Є, зрештою, люди, які розуміють, що є для суспільства, нації — культура, і, незважаючи на абсурдність податкової політики, допомагають своїми коштами створювати вистави, влаштовувати виставки, видавати мистецькі альбоми, сплачуючи при цьому податки, що дорівнюють сумі спонсорських пожертв. За що?..

— *Сьогодні доводиться чути чимало пропозицій щодо підтримки як театру, так і митців. Чи маєте ви своє бачення цієї проблеми?*

— Моя теорія полягає в тому, щоб підтримати тих, хто зберіг нашу культуру. Зараз ці люди, можливо, не можуть працювати на повну силу, але їх треба підтримати і бути вдячними за те, що вони зробили, особливо підтримати тих, хто йде за ними і за нами, і які мусять це зрозуміти. Але для того, щоб вони зрозуміли, їм треба створити умови, аби

вони не бігали по заробітках, а впливали в мистецький процес, переймаючи фахову майстерність від старших, досвід, дух професії, розвиваючи її так, як вони — молоді — розуміють її відповідно до вимог часу і загальних сучасних мистецьких тенденцій. На жаль, наступності у професії сьогодні немає. А прагматизм у мистецтві ніколи не лікував. Кожен митець має бути прагматичним у якихось своїх планах, але цивілізацію рухають уперед романтики, алтруїсти. Та лише на цих рисах митців розвиток мистецтва не може тривати вічно. Необхідне надійне плече держави...

— *Що вас, як актрису, найбільше болить в цій ситуації?*

— Мене, взагалі, дуже болить те, що людина культури в нашому суспільстві принижена. Вона поставлена на коліна. Чому?.. Коли мені чиновники кажуть: "Ти актриса європейського рівня, входиди до десятки кращих актрис Європи", — то мені хочеться їм сказати: "Дайте ж мені відчуття це на моїй власній землі, з якої я не хочу їхати. Дайте мені можливість не бігати з однієї роботи на другу, щоб заробити на життя! "Адже мусить бути юридична угода чи закон між державою і людьми творчих професій, згідно з яким митець віддає свій талант, дар божий людям, а держава створює юридичні засади для цього. Ясна річ, що стипендія від Президента — це замало. Гранти — це недостатньо. Творча праця, як будь-яка інша, повинна мати ціну. Люди мають почуватися людьми і в культурі, а не бути лише обслуговуваними владою персоналом! Це буде цивілізованим на європейському рівні ставленням держави до людей культури і мистецтва.

— *Сьогодні побутує думка, що у нас до миття приходить визнання по смерті або коли він виїздить за межі України. Чому*

так?

— Знаєте, цей феномен притаманний людській істоті. Про мертвих, зазвичай, погано не говорять. А коли людина раптом іде з життя, лише тоді ми усвідомлюємо її вагу. Це, як не прикро, є в людській істоті, в самій природі людини, а не в ментальності.

— *Львівський театр імені Марії Заньковецької і досі асоціюється у театралів з ім'ям актриси Лариси Кадирової, а чим він був і є сьогодні для неї?..*

— Львів — це моя окрема людська ніша, яка болить, нагадує про себе, якої я ніколи в житті не зможу позбутися, з якою пов'язано все моє життя з самого першого слова і кроку в мистецтві.

— *Чи погоджуєтесь ви з думкою, що "українська культура іде на дно, як "Титанік"?"*

— Почитайте листи Сенеки. Він тоді писав те саме: що культура зникає, йде на дно, правда, тоді не було ще "Титаніка". Але існували проблеми батьків і дітей, добра і зла — такі самі. Я читаю його і думаю, наче він про наш час пише. Словом, те, що притаманне людству сьогодні, воно існувало завжди. Але ми, пройшовши таку біблійну історію, — повинні бути того свідомі. І маємо бути мудримі історією, мудримі досвідом і мудримі тим, що ми, нарешті, маємо свою державу...То будьмо господарями в ній! Треба мати пам'ять не лише про минуле, а й про майбутнє. Себто, ту пам'ять, яка допомагатиме майбутньому, а не тільки звертатися сьогодні до історії і до минулого. Треба акумулювати в собі пам'ять віків, щоб мати майбутнє.

За розмову подякувала
Марія ВИШНЕВСЬКА

ПРО БІДНУ ЕСТРАДУ ЗАМОВАЮ СЛОВО

Бідну не в розумінні фінансовому (плачів вітчизняних зірок і їхніх продюсерів на цю тему вже було доволі), а вбогу на репертуар, гастролі, голоси тощо – врешті, усе те, що й називається естрадою.

Гастролі

У виборче міжсезоння, після того як немали гроші "капнули" від політиків за участь в агітаційній кампанії, артисти мусять гастролювати — робота в них така. Тим часом, на гастролі у провінцію наших співаків і співачок калачем не заманиш: скаржаться, що це дуже невигідно. Один лише ПДВ на концертно-гастрольну діяльність з'їдає 20% від збору, а коли збору немає?.. Відомі випадки, коли на концерт Таїсії Повалій в Івано-Франківську свого часу купили аж 10 квитків, Миколи Мозгового у Чернівцях — три. Звичайно, концерти не відбулися. Хоч неписані правила жанру вимагають — маєш співати навіть для одного глядача, якщо він заплатив гроші за радість зустрічі з тобою. Хто не вірить, може спитати в артистів, що мали задоволення працювати для канадської чи американської діаспори — на виступ наших "золотих голосів" могли прийти і 25, і 15 глядачів, а співати доводилося. Бо по-іншому з людьми, призващеними до нормального шоу-бізнесу (вранці — гроші, увечері — кон-

церт), не можна.

Наша ж співаюча публіка, до нестями закохана в себе, вважає, що глядачі, надто в умовах фінансової кризи, просто зобов'язані бігти на шоу за їхньою участю. Та вони біжать лише в одному українському місті — в Трускавці. Де курортникам просто нічого робити, і вони раді кожному, хто допоможе приємно вбити годину-другу після вечері в санаторії. Тому поїхати в Трускавець вважають корисним (і в грошовому відношенні теж) і подружжя Білоножків, і Алла Кудлай і багато інших. Там гонорар хоч і невеликий — доларів 200—300 за вечір — але стабільний, бо є зал. У решті ж міст, щоб його зібрати, треба перед тим добряче побігати і запустити таку рекламу, щоб глядач повірив — саме без нього заїжджа зірка жити не може. Тобто, щоб гроші взяти, треба їх спочатку вкласти. Чого наші суб'єкти шоу-бізнесу робити не люблять. Бо значно легше сидіти в Києві, періодично вибиваючи сотню-другу умовних одиниць за участь у презентації чи виступ у нічному клубі, і нарікати на невдячність народу, який не оцінив, не почув, не прийшов. Або ж примхливо скривити губки — витьвір візахиста, — як це зробила недавно в розмові з автором цих рядків Таїсія Повалій: "Я не їжджу на гастролі в Західну Україну, бо там люди бідніші, ніж на Сході". Чи вистоювати-

муть "бідні західні люди" чергу біля кас за квитками "на Таю" після такої її заяви — питання з розряду риторичних.

Відомий, знову ж таки західно-український, продюсер Семен Цідельковський, що допомагав організувати концерт не одній зірці, свого часу висловився з приводу:

— Українські співаки просто перестали бути патріотами своєї справи, вони вважають непристижним їздити на гастролі. Ніби не розуміють, що таким чином пиляють гілку, на якій сидять. Бо хто знатиме і любитиме артиста, якщо він любить тільки себе?

Звичайно, є винятки, але вони успішно гастролюють не в Україні, а десь по сусідах — у Росії ("ВВ", "Океан Ельзи") чи Польщі ("Пікардійська терція").

Репертуар

У переважній більшості випадків вони не співають, а "поють". Для того, щоб відмовитися від саме україномовного репертуару, у наших співаків і співачок — від Наталки Могилевської до Софії Ротару — знайдеться купа "вагомих" аргументів: що "Абба" чи "Скорпіонз" теж співали англійською, а не своїми рідними мовами, що "весь шоу-бізнес говорить на руском", що, нарешті, якісних українських текстів просто нема. Хоч у те, що маестро Юрій Рибчинський, а з ним ще кілька десятків поетів-піснярів оста-

точно виписалися, повірити важко. Як і в те, що в бібліотеках не залишилося жодної збірки віршів національних класиків.Українські зірки не вміють чи не бажають шукати свій пісенний матеріал. Попри те, що окремі вдалі спроби публіка завжди сприймає захоплено: пригадайте, який успіх мала "Чорнобривців насіяла мати" у версії Ірини Сказіної чи "Місяць" Наталки Могилевської. І яким, по суті, великим шишком завершилася співпраця української Мерайї Кері — Ані Лорак — з російським автором Ігорем Крутим. Крутий написав дівчині посередній "Несовішеннолетнюю" і "Зеркала", з них позначалася критика і байдуже зустрілі слухачі.

Вони ж, до речі, є споживачами масової культури, — її виробниками, як не крути, виступають трудівники естради. І шлягер, який у всіх на устах — такий же національний продукт, на який теж поширюється закон про мови. З тією відмінністю, що на естрадні витвори він чомусь дії не має. Масова культура, тим часом, — один з найпотужніших важелів впливу на публіку. Абстрагувавшись поки що від патріотичних міркувань, згадаймо про елементарний бізнес — якщо масову культуру заповнювати чужомовним продуктом, вона й сприймається як чужа. А купують все ж таки своє. За прикладами далеко ходити не треба — Ірина Білик

з не надто вибагливими текстами і мелодіями і сьогодні залишається співачкою № 1. Свого часу вона теж хотіла заспівати по-російськи, але від цього відрадив Тарас Петриненко. Ех, Тарасе Гарринальдовичу, де ви були, коли спиналися на сцену Галліна чи "Игрушки"? Дивись, може й вони заспівали б мовою, а не "языком"...

Росіяни йдуть... Ні, вже прийшли

Захоплення російськими артистами найпрестижніших майданчиків України розпочалося не вчора. Проконтролювати процес з вітчизняною законодавчою базою неможливо — зазвичай, з гостями місцеві організатори концертів розраховуються так званням "чорним налом", про який, зрозуміло, не згадують у податковій документації. Так само непорівнювані гонорари наших і їхніх артистів — українці за сольний концерт зароблять у середньому 3000 доларів (Павло Зібров, Таїсія Повалій), росіяни за таку ж роботу в Україні — до 50000 (Валерій Леонтьєв, Алла Пугачова). Чому "їх" і "нас" поставили в такі умови, запитання з розряду риторичних. Або до першої леді Людмили Кучми, яка минулого року відверто захоплювалася концертами Філіпа Кіркорова на сцені палацу "Україна" на сторінках одного російськомовного видання. Хоч кому-кому, а Людмилі Миколаївні годилося б у цій ситуації бодай промовчати.

Людмила ПУСТЕЛЬНИК

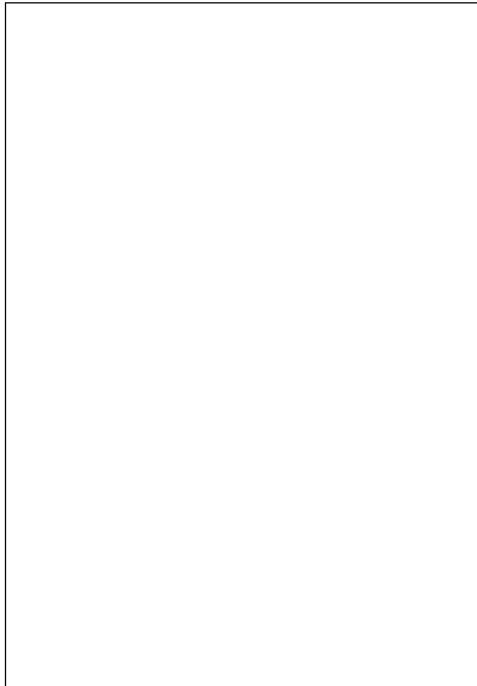

ГІСТЬ РЕДАКЦІЇ — ВАДИМ СКОМАРОВСЬКИЙ

Вадим Петрович Скомаровський народився 1 червня 1937 року в мальовничому придніпровському селі Балико-Щучинка. Пише переважно для дітей. Видав близько тридцяти збірок віршів, казок, поем для молодших школярів і дошкільнят. Лауреат літературної премії імені Лесі Українки.

Вадим Скомаровський – помітна фігура в колі сатириків і гумористів. Автор дотепних, нерідко з іронічним відтінком, коротких віршів, мініатюр.

Вони й склали основу книги “Трасти і контрасти”, що побачила світ у видавництві “Український письменник” 1999 року. Сьогодні Вадим Скомаровський — гість редакції “Слово Просвіти”.

Вадим Скомаровський

ПАРОДІЇ. ПРИСВЯТИ. ЕПІГРАМИ

На мигах

У мене ниньки вирвали язык...
Петро Осадчук

Злостивці капосні, лихі башибузуки
У мене щойно вирвали язык.
Я спаленів, та взяв себе у руки.
Я занімів, хоча мовчать не звик.

Відомо: я увесь у власних книгах,
Але тримаю дещо й про запас.
На жаль, віднини жестами, на мигах,
Я змушений звертатися до вас.

3 принуки

Я хоч сповідував правду,
та був зациклений на догмі.
Степан Крижанівський

Придавлені важким, як брила, пресом,
Творили Ви з принуки, далебі.
А ми ж Вам вірили, добродію професор,
Здається, більше, ніж самим собі.

Хто на черзі?

Хто після... Римарука,
Герасим'юка, Малковича займе місце
в хрестоматіях з української
літератури для середньої школи?
Олександр Яровий

Я вже достиг, як ранній овоч,
Та не позбувся душевних мук.
Хто в хрестоматіях?
Малкович,

Герасим'юк і Римарук.
А хто на черзі?
— Андрухович, —
Мені шепнули жартома.
А я ж достиг, як ранній овоч.
Невже дарма? Невже дарма?

Аристократ із гаража

Олегові Черногузу, авторові роману
“Аристократ із Вапнярки”, частина
тиражу якого не потрапила у продаж.

Відтоді, як на віковій межі
Заповнив ринок майже кожну шпарку,
Аристократ живе у гаражі
І мріє повернутись у Вапнярку.

Не відчуваючи втоми

Анатолієві Мойсієнку,
поетові і вченому.

Не відчуваючи втоми,
Писав химерні паліндроми,
А поки пробивавсь у друк,
Став мудрим доктором наук.

Рішучий крок

Миколі Сому, відомому поетові,
який понад сорок років тому видав першу
збірку віршів “Йду на побачення”.

Чи жартома, чи спересердя
Тепер він каже:
— Йду в безсмертя!

Петро Засенко-син Петрів

Петрові Засенку, авторові
збірки віршів “На ярмарку вітрів”.

Петро Засенко-син Петрів
Бував на ярмарку вітрів,

Але навряд, щоб свій ужинок
Поет поніс на дикий ринок.

Одверто кажучи

Ведучій української радіостанції.

У Вас така вимова, пані,
Хоч вуха затуляй зарані.

Завжди напоготові!

Леонідові Горланчу, авторові
збірки віршів “Грозою січене плече”.

У час тривожний, загадковий,
Коли від скрути аж пече,
Ти все ж підставити готовий
Грозою січене плече.

Не підповзай до Бортняка!

Анатолієві Бортняку, авторові
збірки віршів “Витверезник для ліриків”.

“Зелений змію” з буряка,
Не підповзай до Бортняка!
Хай вариво твоє хмільне
Хтось інший зопалу хильне.

Писака

Авторові рекламних оголошень.

Достатньо аркуша тобі,
Фломастера і клею,
Щоб оприлюднить на стовпі
Суцільну ахінею.

Блудний син

Блукав по світу Іваненко,
Забув, яка та мова наша,
І вдома замість: “Мамо, ненько!”
Звернувся до матері:
— Мамаша!

Змахнула потайки сльозину
І гірко усміхнулась мати:
— Відпочивай з дороги, сину,
Та будем вчитись розмовляти.

Мовою конвою

Клене він роки навісні,
Хитає скрушно головою,
Та ті прокльони показні,
Бо сам нерідко уві сні
Говорить мовою конвою.

Чванькові
(за Анатолієм Луначарським)

Чванько, тобі здалось уже,
Що ти — сучасний Беранже.
Ти справді — “б”, ти справді — “ж”,
А все-таки не Беранже.

ЦІКАВО ЗНАТИ

ПІСНЯ ПРО БАЙДУ

“1564 року Дмитро Вишневецький востаннє виступив проти Оттоманської імперії. З армією в 4 тисячі чоловік він зайшов до Молдавії, де якраз точилися міжусобні чвари, але його тут захопили в полон і відправили до Стамбула на страту. За “Хронікою Мартина Бельського”, козацького ватажка скинули з фортечного муру в Галаті на крюк; він провисів на ньому три дні, доки турки, обурені прокльонами, спрямованими проти мусульманської віри, застрелили його із луків. Багато істориків, зокрема Микола Костомаров та Дмитро Яворницький, погоджуються з версією Мартина Бельського і вважають, що розповідь про загибель Вишневецького лягла в основу славетної народної української пісні про “Байду-козака”; інші ж, як, скажімо, Володимир Голобуцький на підставі донесення — не зовсім зрозумілого — французького посла в Стамбулі, стверджують, що Вишневецького задушили і що пісня про Байду не пов'язана з його трагічною смертю...”

За кн.: “Гетьмани України”, К., 1991 р.

УРОЧИСТИЙ
ВІЌД ДО КИЄВА

“У вересні 1648 року козацьке військо під Пилипцями знову розгромило 30 000 армію польської шляхти, яка, перелякавшись чуток про наближення великої татарської орди, покинула свої обози. Хмельницький рушив до Львова, обложив місто, взяв викуп. Запорожці дійшли до Замостя, звідки їм відкрився шлях на Варшаву. Але гетьман знову марно простояв місяць, очікуючи виборів нового короля. Ян Казимир прислав Хмельницькому листа і просив його очікувати комісарів, які мали висунути умови миру. Гетьман у грудні урочисто вернувся до Києва, де його зустріли кияни, вище духовництво, дзвонили дзвони, стріляли з гармат. Хмельницького вітали як “нового Мойсея”, що визволив Україну з лядської неволі”.

За кн.: “Гетьмани України”, К., 1991 р.

ТАЄМНИЦЯ

“Тільки надвечір 6 травня домовина Шевченка прибула до Києва на Поділ, у Рождественську церкву...”

Генерал-губернатор категорично заборонив виголошувати промови над прахом поета; поліція розганяла натовп. 7 травня зранку, незважаючи на дощову погоду, до Рождественської церкви зібралось народу кілька тисяч: кожен хотів попрощатися з дорогим покійником. “Во время панихиды между народом протиснулась в глубоком трауре дама, положила на гроб поэта терновый венок и удалилась: красноречивее надгробных слов выразила она то, что чувствовал каждый из нас, провожая поэта-страдальца в могилу...” — розповідає М. Чалий. “Это произвело сенсацию, — доповнює ці свідчення М. Білозерський, — полиция убрала этот венок”.

Із кн.: “Т. Г. Шевченко. Біографія”, К., “Наукова думка”, 1984 р.

«ХІБА РЕВУТЬ ВОЛИ, ЯК ЯСЛА ПОВНІ?»

Не кожному пересічному читачеві відомо, що назву для свого роману Панас Мирний взяв із Кулішевого перекладу Книги Іова. Саме цей афоризм у книзі “Українська афористика” (Київ, видавничий центр “Просвіта”, 2001) чомусь “належить” Панасу Мирному... Йдеться не про докір редактору видання. Питання ставимо і до себе. Кому ж належить афоризм? Іову? Пантелеймону Кулішу? Панасу Мирному?... Пантелеймон Куліш переклав, оживив на мистецькому рівні, Панас Мирний утвердив, унаочнив, спопуляризував...

То кому ж належить цей афоризм?

Думаю, що до подібних афоризмів, а вони в книзі є, доречними були б навіть коментарі.

Безперечно, що книга “Українська афористика” заслуговує на схвальне слово. Це ж уперше в Україні ми спромоглися на подібне видання! Передмова до видання доктора мистецтвознавства, професора Вадима Скуратівського “Афоризм — колись і сьогодні” відзначається компетентністю, науковістю і блискучою обізнаністю з матеріалом.

Думаю, що авторам не варто було навіть робити застережень стосовно “недоліків книги”...

Книга вдалася, і таки дуже потрібна книга. Вадим Скуратів-

ський у передмові пише: “Є в цьому національному афористичному Монблані єдине його світоглядне підніжжя, спільне для всіх представлених тут авторів. Від Івана Вишенського до Івана Драча. Від Івана Котляревського до Івана Франка. Від Климентія Зіновієва до Оксани Забужко і Євгена Яценка. Десятки імен. Сотні й сотні афоризмів...” Звісно, що місця для всіх (і часом дуже достойних) мудреців не вистачило, але зерно мудрості — повні ясла. Отож мудрим афоризмом хочеться завершити: “Хай не ревуть воли, як ясла повні!”

Василь ОСАДЧИЙ

Засновник — Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка. Реєстраційне свідоцтво № 1007 від 16.03.1993 р.

Головний редактор
Любов Голота

Шеф-редактор Павло МОВЧАН
Редколегія: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан,
А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ющук

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

Комп'ютерна верстка: Ірина Шевчук та Олег Бесський

Адреса «Слова Просвіти»: 01001, Київ-1,
заулок Музейний, 8. Всеукраїнське товариство «Просвіта»
імені Тараса Шевченка, тел. 228-01-30.
E-mail: prosvita@iatp.org.ua

Індекс 30617.

Зам. № 3301214.

Наклад 3500.

Видруковано з готових фотоформ на комбінаті «Преса України»